

פרקטיקות של השתלטות על אדמות בגדה המערבית

סיכום הליכים משפטיים בסיוע יש דין,
2016-2006

Photo by Eddie Gerald/Getty Images

נייר עמדה, ספטמבר 2016

א. רקע

אחד ההיבטים המשמעותיים ביותר של השליטה הישראלית בגדה המערבית הוא המאבק על הקרקע. מאבק זה מתחולל בעיקר בשטח C שבשליטת ישראל, ובא לידי ביטוי בין היתר בשגשוג של מפעל ההתנחלויות שישראל הקימה בשטחים אלה.

על פי המשפט ההומניטרי הבינלאומי, בשטחים הכבושים אסור להקים יישובים ישראליים – התנחלויות ומאחזים. למרות האיסור, הקמת התנחלויות בגדה המערבית החלה כמעט מיד לאחר כיבושה בידי ישראל. לאורך שנות הכיבוש ממשלות ישראל יזמו, אישרו, תכננו ומימנו את הקמת ההתנחלויות בשטחי הגדה המערבית ואף יצרו מגוון הטבות ותמריצים לכלייים במטרה לעודד אזרחים ישראלים לעבור להתגורר בהן. בשטחי הגדה המערבית פועלות כיום 24 רשויות מועצות מקומיות ומועצות אזוריות ישראליות – ובתחומן 126 התנחלויות שמתגוררים בהן כ-385.9 אלף אזרחים ישראלים.¹

בשנות התשעים של המאה הקודמת, בעקבות לחצים ומחויבויות מדיניות בינלאומיות, הופסקה הקמתן הרשמית של התנחלויות חדשות. במקביל, וכדי להימנע מעצירה בפועל של מפעל ההתנחלות בגדה, הוקמו מאמצע העשור ואילך התנחלויות ללא תמיכה רשמית של ממשלת ישראל, אך תוך מעורבות וסיוע (ישיר ועקיף) של רשויות ציבוריות וגופים שונים מטעם המדינה. התנחלויות אלו זכו לכינוי "מאחזים בלתי מורשים".² בגדה המערבית יש כיום כמאה מאחזים בלתי מורשים, כולם בשטח C, ולפי הערכות מתגוררים בהם 10,000 איש.³ 80 מהמאחזים הוקמו באופן חלקי או מלא על אדמות פלסטיניות פרטיות.⁴

להתנחלויות רבות נקבעו שטחי שיפוט גדולים בהרבה מהשטח שהן מנצלות בפועל. שטח השיפוט הכולל של ההתנחלויות, כולל שטחי המועצות האזוריות, עמד בשנת 2013 על כ-1.2 מיליון דונם, שהם כ-63% משטח C.⁵ לשטח השיפוט נוספים גם שטחי המאחזים, שרבים מהם אינם נכללים בתחומי המועצות האזוריות והשטחים החקלאיים שלהם, כך שבפועל מפעל ההתנחלויות חולש על שטחים גדולים אף יותר. שטחים אלה סגורים לכניסת פלסטינים באמצעות צו "שטח צבאי סגור" האוסר כניסה ללא היתר.⁶

לכל נקודת יישוב מובילה מערכת כבישים ומוקצים שטחים נרחבים הכוללים גם שטח שנועד להבטיח את ביטחון תושביו. יישובים רבים כוללים שטחים חקלאיים, שטחי תעשייה ומסחר, שטחים ירוקים ופארקים, וברבים מהיישובים המרחק בין הבתים גדול, כך שהם תופסים שטח רב ללא קשר ישיר לגודל האוכלוסייה שחיה בהם.

התרחבות ההתנחלויות והמאחזים נמשכת כל העת ודורשת מאמץ מתמיד להשתלט על עוד ועוד קרקעות. דרכי ההשתלטות הישראלית על קרקעות בגדה המערבית הן רבות ומגוונות – החל בבנייה של בתי מגורים ומבני ציבור על אדמות פלסטיניות ו"קביעת עובדות בשטח", עבור בהשתלטות חקלאית, גידור שטחים, הצבת מבנים וסלילת כבישים, וכלה בהכרזה על אתרים ארכיאולוגיים ועל שמורות טבע, הפקעת אדמות, הכרזה על אדמות ציבור, הכרזה על שטחי אש ועוד.

את דרכי ההשתלטות הללו ניתן לכנס תחת שתי קטגוריות רחבות שבמידה מסוימת משלימות זו את זו: מחד גיסא, פלישה לאדמות פלסטיניות כדי לעשות בהן שימוש לצרכים ישראליים, ומאידך גיסא מניעת גישה של פלסטינים במטרה למנוע מהם להשתמש בקרקעות לצורכיהם.

חלק מהדרכים שבהן ישראל משתלטת על קרקעות כרוכות בהפרת חוק מובהקת. הכוונה היא למקרים שבהם אין חולק כי מדובר באדמות השייכות לתושבים פלסטינים (בין אם מדובר באדמות פרטיות או באדמות ציבור השייכות לגושים הטבעיים של הכפרים), ואף על פי כן מוקמים בהן מבנים או נסללים בהן כבישים, בניגוד לחוק, ללא היתר – וללא כל התערבות מצד רשויות אכיפת החוק.

סוג אחר של השתלטות על קרקע מסתמך על פרקטיקות מערכתיות וממוסדות יותר, ובחסות השימוש בהן ישראל משנה את סיווגן של קרקעות ברחבי הגדה המערבית ואת אופני השימוש בקרקע, על מנת להפקיע את החזקה והשימוש בהן מידיהם של התושבים הפלסטינים לטובת מימוש אינטרסים ישראליים. כך, באמצעות מנגנונים שבמסגרת החוק, כמו הוצאת צווי תפיסה לצרכים צבאיים, הכרזה על אדמות ציבור, הפקעת קרקעות לצורכי ציבור ושימוש בכלים תכנוניים שונים, ישראל הרשמית והביורוקרטית מעבירה עוד ועוד אדמות לשליטה ישראלית ולידיים ישראליות.

1 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "יישובים ואוכלוסייה לפי מחוז, נפה וצורת יישוב" (2.18), **שנתון סטטיסטי לישראל, 2016** (נתון זה לא כולל 12 שכונות במזרח ירושלים, הנחשבות גם הן התנחלויות).
2 בחוות הדעת שחיברה עו"ד טליה ששון לבקשת ראש הממשלה אריאל שרון בעניין המאחזים הבלתי מורשים הגדירה ששון מהו מאחז בלתי מורשה, וקבעה כי "בלתי מורשה" – המונח שבו השתמשה בדו"ח – משמעו בלתי חוקי. ראו: עו"ד טליה ששון, **חוות דעת בנושא מאחזים בלתי מורשים** (ירושלים, פברואר 2005) עמ' 20-21.
3 אתר האינטרנט של שלום עכשיו, <http://peacenow.org.il/settlements>.
4 הנתון מבוסס על מידע שקיבלה תנועת שלום עכשיו מהמינהל האזרחי.
5 אתר האינטרנט של ארגון בצלם, http://www.btselem.org/hebrew/area_c/what_is_area_c. ראו גם: **ופרצת – בנייה ופיתוח של התנחלויות מעבר לתחומי השיפוט הרשמיים** (שלום עכשיו, יולי 2007).
6 צו דבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), התש"ל-1970 – הכרזה בדבר סגירת שטח (יישובים ישראליים), התשס"ב-2002.

מטרתם של כל אלה אחת: להביא לצמצום הגישה והשימוש של פלסטינים בקרקעות שסביב הכפרים והיישובים הפלסטיניים, ובסופו של דבר לאובדן הזיקה והאחיזה הפלסטיניות באדמות אלה. כך, בתהליך זוחל, מועברים עוד ועוד שטחים לשימוש ולצרכים ישראליים, ובראשם לשטחי ההתנחלויות והמאחזים הפזורים ברחבי הגדה.

מעבר לגזל הקנייני המובהק, ההשתלטות הישראלית על קרקעות בגדה המערבית נושאת איתה השלכות נוספות וחמורות, משום שהיא פוגעת אנושות בחופש התנועה של פלסטינים וביכולתם להתפרנס מעיבוד אדמותיהם, ואף גוזלת מהם את הקשר למקום, את ההיסטוריה והתרבות הקולקטיבית שלהם.

בעשר השנים האחרונות פועל יש דין להגן על זכויות הקניין של פלסטינים ולסייע להם להתמודד עם גילויים שונים של גזל אדמותיהם הכרוכים בהפרת חוק או בפעולות שנעשו בחוסר סמכות. פעילות משפטית זו נעשית אל מול ערכאות שונות בישראל ובגדה המערבית, ובראשן בג"ץ.

לצד הפעילות המשפטית של יש דין בתחום, פועלים כל העת גם ארגונים ועורכי דין פרטיים, המבקשים להיאבק על זכויותיהם של פלסטינים ולאתגר את מדיניות הגזל הישראלית. התוצאות וההשלכות שיוצגו במסמך זה הן פירות של המאמץ הכולל של כל הגורמים הללו.

מסמך זה הוא סיכום ביניים של הפעילות המשפטית של יש דין בתחום. סיכום זמני זה יוכל לפתוח צוהר אל קשת של פרקטיקות המשמשות להדרת פלסטינים מאדמות הגדה המערבית ולהשתלטות של ישראל על עוד ועוד קרקעות, באופן גלוי ובאופן סמוי. מסמך זה אינו מתיימר - ואף אינו יכול - להקיף את כלל הפרקטיקות המשמשות לדחיקת פלסטינים מאדמות הגדה, אך מקץ עשור של פעילות משפטית הוא רחב מספיק כדי להעיד על המגוון הרב של אמצעים שנעשה בהם שימוש ועל מידת המעורבות של רשויות המדינה במהלכים אלה. לצד זה, סיכום וניתוח של התנהלות המדינה בתגובה לעתירות ולהליכים המשפטיים השונים שניהל יש דין, וכן ריכוז ההכרעות שניתנו בהליכים אלה, יוכלו ללמד על מידת נכונותה של המדינה לספק סעד לפלסטינים הנתקלים בניסיונות בלתי חוקיים לנשלם מאדמותיהם.

במסמך זה קיבצנו את עשרות ההליכים שבהם סייע יש דין לבעלי אדמות פלסטינים תחת שמונה פרקטיקות של השתלטות על קרקעות. לכל אחת מהן הקדמנו הסבר על מטרת ההליך המשפטי שננקט כדי להתמודד איתה, ופירטנו כמה הליכים מסוג זה הוגשו בידי הצוות המשפטי של יש דין ובאילו סוגיות עסקו.

כמו כן ריכזנו את תוצאותיהם של ההליכים המשפטיים שהסתיימו. מכיוון שההישגים המשפטיים לא תמיד מיתרגמים לגישה לאדמות, בחלק זה הפרדנו בין התוצאה הפורמלית של ההליך המשפטי לבין התוצאות בשטח והתפתחויות נוספות שנובעות מהפער בין התוצאה המשפטית למציאות בשטח. גם במקרים שבהם המשפט פסק לטובת בעלי האדמות, בפועל, במציאות של הגדה המערבית, רבים מהם לא מצליחים לממש את זכותם בקרקע - כלומר להגיע אליה ולעבדה. לעתים גישתם של פלסטינים לאדמותיהם נאסרת או מוגבלת על ידי כוחות הביטחון הישראליים.⁷ במקרים אחרים, אף שהצבא מתיר כניסה לאדמות (קבועה, או מוגבלת בתיאום) בעלי האדמות הפלסטינים חוששים להגיע לאדמותיהם כאשר הן סמוכות להתנחלויות או מאחזים, והם חשים שעצם נוכחותם באדמות מסוכנת.

בחלקים המתייחסים לתוצאות ההליכים כללנו גם התייחסות למשמעויות והשלכות הנובעות הן מהפסיקה עצמה והן מיישומה בפועל. בחלקים אלה ניסינו לספק הקשרים רחבים יותר לביצוע פסקי הדין ולקשר בינם לבין פרקטיקות שהתגבשו בעקבות ההליכים המשפטיים.

בחנית כלל ההליכים⁸ מלמדת כי התוצאה העיקרית והמיידי של הלחץ המשפטי שהופעל על המדינה בעקבות הגשת העתירות היא עצירה כמעט מוחלטת של בנייה בלתי חוקית על קרקע בבעלות פלסטינית פרטית, שבעבר היתה הדרך העיקרית לפיתוח והרחבה של מאחזים והתנחלויות. מרבית הבנייה כיום מתבצעת באדמות ציבור או באדמות סקר.⁹

הלחץ שיצרו הליכים שתקפו את הבנייה הבלתי חוקית הביא גם לשינוי דרמטי ומוצהר במדיניות הרשמית של ישראל ביחס למאחזים. מאז הקמתם בשנות התשעים היתה עמדתה הרשמית של ישראל כי המאחזים הם בלתי חוקיים ויש להסירם, אך ב-2011 חל מפנה משמעותי במדיניותה, וכעת היא מבקשת למצוא דרכים חוקיות להכשיר את המאחזים הבלתי מורשים ולהופכם להתנחלויות מורשות לפי הדין הישראלי.¹⁰

מאפיין בולט של הפעילות המשפטית הוא שהשגת הסעד אינה תלויה בהכרח במתן פסק דין. אף שחלק מהעתירות הביאו לפסקי דין תקדימיים אשר הורו על פינוי והסרה של בנייה בלתי חוקית, עתירות רבות נמחקות בשלב מוקדם של ההליכים, ובטרם ניתנה הכרעה שיפוטית, משום שרשויות המדינה פועלות להשבת זכויותיהם של בעלי הקרקעות שנפגעו בעקבות הגשת העתירה. במקרים מסוימים

7 הכניסה של פלסטינים לקרקעות הקרובות להתנחלויות ומאחזים נאסרת בדרך כלל בצו "שטח צבאי סגור". לעתים מתאפשרת גישה לאדמות הסגורות בצו באמצעות תיאום מראש עם כוחות הביטחון, המפיקים לבעלים היתר כניסה לאדמותיו. לרוב, לאדמות הכלואות במרחב התפר (מעבר המערבי של גדר ההפרדה) או הסמוכות להתנחלות או מאחז, לא תתאפשר גישה חופשית.

8 בנוסף להליכים שבהם סייע יש דין לפלסטינים, הגישה תנועת שלום עכשיו עתירות בדרישה להסיר בנייה בלתי חוקית מקרקע פלסטינית פרטית.
9 אדמות סקר הן קרקעות שיש ספק בדבר הזכויות בהן ומעמדן הקנייני טרם נקבע. באדמות אלה המדינה מקדמת "הליכי סקר", שנועדו להכריע את מעמדן ולבחון אפשרות להכריז עליהן כאדמות ציבור. על פי עמדת המינהל האזרחי, אדמות סקר הן אדמות שהמונה על הרכוש הממשלתי תובע עליהן בעלות, אולם טרם הושלם הליך קביעת מעמדן הסופי באמצעות הכרזה עליהן כאדמות ציבור.

10 להרחבה בנושא השינוי בעמדתה של ישראל בנוגע למאחזים הבלתי מורשים ראו: יש דין, מתחת לרדאר - המדיניות השקטה של הכשרת מאחזים בלתי מורשים והפיכתם להתנחלויות רשמיות, (מרץ 2015).

המדינה מזדרזת לתת את הסעד שהתבקש בעתירה בלי הכרעה שיפוטית, כדי להימנע מפסק דין שעשוי לחייב אותה במקרים דומים בעתיד. לפסקי דין של בית המשפט העליון יש מעמד מחייב, וההלכות שנפסקות בהם קובעות תקדים שלאורו המדינה מחויבת לפעול להבא ובתי המשפט יפסקו על פיו בעתיד. במקרים כאלה, שבהם ניתן סעד לפני פסק דין, הסעד הנקודתי מושג, אך ההישג נותר חסר בהיבט העקרוני ואינו מונע הישנות של שימוש באותן פרקטיקות פוגעניות בעתיד.

במקרים שבהם ניתן פסק דין, בולט מאוד הניסיון של המדינה להתחכם, לדחות את ביצועו ואף לחמוק ממנו. בעקבות ניסיונות אלה, בשנים האחרונות קצב בית המשפט העליון למדינה פרקי זמן ארוכים מאוד לביצוע פסקי דין, ואף הדגיש בפסיקתו את המובן מאליו: על המדינה לעמוד במסגרת הזמנים שנקבעה בהחלטת בית המשפט.

* בסוף המסמך נמצא אינדקס הליכים שבו ניתן למצוא הפניות לכל העתירות ופסקי הדין שהוזכרו לאורכו.

ב. נתונים 2006-2016

1. סוגי הליכים

מ-2006 ועד היום ייצג יש דין פלסטינים ב-64 הליכים משפטיים¹¹ שהתנהלו בערכאות משפטיות או בטריונלים מינהליים ישראלים, בראשם בית המשפט העליון הגבוה לצדק (בג"ץ):

- 51 עתירות לבג"ץ
- 6 הליכים בוועדת העררים הצבאית בעופר
- 3 הליכים בוועדות המשנה של מועצת התכנון העליונה במינהל האזרחי
- 4 הליכים בבתי משפט שלום בישראל

הליכים משפטיים אלה - 18 מהם עדיין מתנהלים וטרם התקבלה בהם הכרעה - התנהלו בערכאות השיפוטיות לאחר שפניות חוזרות ונשנות לרשויות הישראליות הרלבנטיות לא סייעו בהגנה על זכויותיהם של פלסטינים, בעקבות שלל מקרים שבהם נגזלו אדמותיהם ברחבי הגדה המערבית:

- 21 הליכים בדרישה לאכיפה כנגד בנייה בלתי חוקית שבוצעה על ידי ישראלים, מהם:
  - ◀ 18 על אדמה בבעלות פלסטינית פרטית
  - ◀ 3 על אדמות ציבור
- 7 הליכים להפסקת מניעת גישה לאדמות
- 3 הליכים בדרישה לביצוע אכיפה נגד פלישה חקלאית לאדמות פלסטיניות
- 6 הליכים לביטול צווי תפיסה והפקעה של אדמות, מהם:
  - ◀ 4 הליכים לביטול צווי תפיסה צבאיים של אדמות
  - ◀ 2 הליכים לביטול צווי הפקעה לצורכי ציבור
- 10 התנגדויות להליכים שהמדינה נקטה במטרה להכשיר בדיעבד בנייה בלתי חוקית, מהם:
  - ◀ 6 התנגדויות להליכי תכנון בגדה המערבית
  - ◀ 4 התנגדויות להכרזה על אדמות ציבור
- 3 עררים על צווי פינוי מאדמות שהוצאו לפלסטינים
- 3 הליכים נגד הדרת פלסטינים מאתרים ארכיאולוגיים
- 2 הליכים לפינוי של מאחז שלם בשל היותו מוקד לפגיעה קשה ומערכתית בפלסטינים תושבי האזור

¹¹ יש דין היה מעורב בעשרות הליכים משפטיים נוספים שאינם מכרים במסמך זה, הכוללים בעיקר פניות לערכאות משפטיות שיזמו מתנחלים ושהן נדרש הצוות המשפטי של יש דין להגיב או לספק הגנה לפלסטינים. מסמך זה סוקר אך ורק הליכים משפטיים שנגקטו ביוזמת בעלי אדמות פלסטינים המיוצגים על ידי יש דין, במטרה לשמור על זכויותיהם ולהיאבק בניסיונות לגזול את אדמתם.

כמו כן סייע יש דין לפלסטינים בהליכים נוספים הנגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות, או עוסקים בסוגיות רחב עקרוניות לשמירה על שלטון החוק בגדה המערבית:

- 4 תביעות לקבלת פיצויים מהמדינה בגין הנזק שנגרם כתוצאה מאי אכיפת החוק על פלישה לאדמות
- 2 הליכים בנושאי רחב עקרוניים: מדיניות החציבה והכרייה בגדה ונוהל מתן היתרים למסיק במרחב התפר¹²
- 3 עתירות בדרישה להעמיד לדין את האחראים על בנייה לא חוקית על אדמות פלסטיניות

2. אכיפה נגד בנייה בלתי חוקית

חלק הארי של ההליכים המשפטיים שהוגשו בסיוע יש דין נועד לסייע לפלסטינים לקבל מענה והגנה על זכויותיהם נוכח בנייה בלתי חוקית המתבצעת על אדמותיהם במטרה להרחיב את השטחים שבשליטת ההתנחלויות והמאחזים הישראליים בגדה המערבית. עבודות בנייה אלה נעשו ללא היתר ובניגוד לחוק, ועל כן הן מהוות עבירה פלילית על חוקי התכנון והבנייה החלים בגדה.¹³ רשויות אכיפת החוק בגדה נמנעות באופן שיטתי מאכיפה פלילית בתחום התכנון והבנייה כלפי אזרחים ישראלים: משטרת ישראל ויחידת הפיקוח של המינהל האזרחי טוענות כל אחת בנפרד כי הנושא אינו בתחום סמכותן, והתוצאה היא היעדר אכיפת החוק בתחום. בדו"ח שפירסם ביולי 2013 התייחס לנושא זה גם מבקר המדינה. לאחר שבחן את הנושא הגיע למסקנה כי "אין באיו"ש גוף המופקד על חקירת עבירות של תכנון ובנייה במישור הפלילי. הדבר תורם להנצחת המצב הקיים של 'איש הישר בעיניו יעשה' בתחום זה באיו"ש".¹⁴

2.1 הליכים נגד בנייה בלתי חוקית על קרקע בבעלות פלסטינית פרטית

מטרת ההליך: אכיפה מינהלית נגד בנייה בלתי חוקית, באמצעות דרישה לממש צווי הריסה למבנים שהוקמו על קרקע פלסטינית פרטית

כדי להתמודד עם בנייה בלתי חוקית על אדמותיהם, סייע יש דין לתושבים פלסטינים להגיש 21 עתירות לבג"ץ. מעבר למישור החוקי והתכנוני ולדרישה הבסיסית שהובעה בעתירות כי ישראל תאכוף את החוק בשטחי הגדה המערבית, ב-18 מתוך 21 הליכים אלה נעשתה הבנייה על **קרקע פרטית של תושבים פלסטינים**,¹⁵ ובכך גרמה לפגיעה חמורה בזכות הקניין שלהם.

זכות הקניין היא זכות יסוד בשיטת המשפט הישראלית, והיא מעוגנת באופן מפורש גם במשפט הבינלאומי החל על היחסים בין הפלסטינים לגורמי הממשל בגדה המערבית. לאורך שנות הכיבוש, גם כאשר בית המשפט הישראלי התיר והכשיר פרקטיקות שונות שבהן נהגת ישראל הפוגעות בזכויותיהם ובחירויותיהם של התושבים הפלסטינים - זכות הקניין נותרה המעוז האחרון שמוסכם על הכול כי אין לפגוע בו, ושוב ושוב נקבע כי אין להפר זכות זו. הבנייה על אדמות פרטיות של פלסטינים משלבת פגיעה בזכות יסוד עם דריסה מוחלטת של שלטון החוק - או לפחות מראית עין של שלטון חוק - ועל כן היא מהווה פרקטיקה בוטה במיוחד לגזל אדמות פלסטיניות.

עתירות בסיוע יש דין הוגשו ביחס לאדמות פרטיות של פלסטינים בחלקים שונים של הגדה המערבית: מהכפר **אמאתין** בצפון הגדה, שעל אדמותיו הוקם המאחז הבלתי מורשה חוות גלעד, ועד **אלח'דר** שבאזור בית לחם, שעל אדמותיו שוכן המאחז הבלתי מורשה דרך האבות. הליכים נוספים הוגשו בסיוע יש דין בעקבות הנחת כבל חשמל באדמות פרטיות של תושב **ת'ולת'** כדי להעביר חשמל למאחז הבלתי חוקי אלמתן; בנייה בלתי חוקית באדמות פרטיות של תושבי **בלעין וניעלין** שעליהן נבנה מתחם חירום ציבורי ונפרצו דרכים בהתנחלות מודיעין עילית; אדמות פרטיות של תושבי **אלג'יב** שעליהן נבנה בית הכנסת איילת השחר בהתנחלות גבעת זאב; אדמות פרטיות של תושבי **דורא אל קרע** שעליהן נבנו חמישה בתים בשכונת האולפנה סמוך לבית אל (בג'בל ע'רטיס) וכן שני בנייני מגורים נוספים בהתנחלות; אדמות פרטיות של תושבי הכפרים **דיר ניד'אם ונבי סאלח** שעליהן נבנו מתקני נופש ופנאי סביב מעיין אלקיס; אדמות פרטיות של תושבי **כפר עקב** שעליהן נבנו 12 מבנים מחוץ לגבולות תוכנית המתאר של ההתנחלות כוכב יעקב; אדמות פרטיות של תושבי **עין יברוד** שעליהן נבנו תשעה מבני מגורים וכן מתקן לטיהור שפכים שנועדו לשרת את תושבי ההתנחלות עפרה; אדמות פרטיות של תושבי הכפר **בורקה**, שעליהן נבנו שלושה בתים במאחז הבלתי מורשה מגרון, שפונה בסופו של דבר בספטמבר 2012; אדמות פרטיות של תושבי **עזון** שעליהן נבנתה

12 הליך זה הוגש בעקבות מקרה פרטי של התנגדות לתוכנית בעלי, ודרישה לשינוי מדיניות מתן ההיתרים בוואדי א-רשא, אך הטענה בו היתה שיש לשנות את המדיניות הכוללת בתחום.

13 פעילות התכנון והבנייה בגדה המערבית מנוהלת על ידי המינהל האזרחי באמצעות חוקי התכנון והבנייה הירדניים שהיו בתוקף בשטח ביוני 1967, ערב כיבוש הגדה המערבית בידי ישראל. חוקים אלה עברו התאמות ושינויים באמצעות שורה של צווים צבאיים שהוציא המפקד הצבאי (מפקד פיקוד מרכז). לקריאה נוספת על חוקי התכנון והבנייה החלים בגדה המערבית ראו: במקום - מתכננים למען זכויות תכנון. **התחום האסור - מדיניות התכנון הישראלית בכפרים הפלסטיניים בשטח C** (יוני 2008), פרק ג': חוקי התכנון והבנייה בשטח C, עמ' 29-36.

14 מבקר המדינה, **דו"ח שנתי 17.7.2013**, עמ' 132.

15 זמן קצר לאחר כיבוש הגדה המערבית ב-1967 הקפיאה ישראל את תהליך רישום הבעלות על קרקעות (טאבו) בגדה, שבו החלו שלטונות המנדט הבריטי והשלטון הירדני. עד להקפאה נרשמו בטאבו רק כ-30% מקרקעות הגדה המערבית, כך שלא כל האדמות המוחזקות ומעובדות בידי פלסטינים רשומות על שמם בלשכת רישום המקרקעין בשטחים. אדמה שעברה הליך רישום ורשומה על שם בעליה מכונה **אדמה פרטית מוסדרת**; אדמה המוחזקת ומעובדת על ידי תושב פלסטיני בלי שעברה הליך הרישום מכונה **אדמה פרטית בלתי מוסדרת**.

חווה סוסים לשימושם של תושבי ההתנחלות אלפי מנשה; אדמות פרטיות של תושבי הכפרים **סילוואד**, **עין יברוד** ו**טייבה** שעליהן נבנה המאחז עמונה; ואדמות פרטיות של תושבי הכפר **קריית**, שעליהן נסלל כביש המחבר בין ההתנחלות עלי למאחז היובל.

בהליכים אלה דרש יש דין מרשויות המדינה לאכוף צווי הריסה והפסקת עבודות שהוציא המינהל האזרחי כנגד בנייה בלתי חוקית של מבני מגורים, מבני ציבור וכבישים בשטחי הגדה המערבית.

תוצאות הליכים נגד בנייה בלתי חוקית על קרקע בבעלות פלסטינית פרטית

מספר הליכים: 18 עתירות לבג"ץ

הסתיימו: 16

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

ב-9 עתירות הושג הסעד המבוקש, וב-3 עתירות נוספות הושג הסעד באופן חלקי. עתירה אחת נדחתה. ב-3 עתירות נוספות ההליכים הופסקו או לא הגיעו להכרעה בנוגע לסעד המבוקש.

מתוך 12 העתירות שבהן הושג הסעד באופן מלא או חלקי:

- ב-4 עתירות הושג הסעד סמוך לאחר הגשת העתירה, כיוון שהמדינה מימשה את צווי ההריסה והבנייה הוסרה מאדמת העותרים בת'ולת', באמאיתין, בבלעין ובניעלין. העתירות התייתרו ונמחקו.¹⁶
- בעתירה שעסקה בבנייה בלתי חוקית על קרקע פרטית באתר ארכיאולוגי בקרבת מעיין השוכן באדמות הכפר דיר ניד'אם הושג הסעד המבוקש באופן חלקי ורוב הבנייה הוסרה. בעקבות זאת נמחקה העתירה.¹⁷

להגשת כל אחת מהעתירות קדם הליך המכונה "מיצוי הליכים", שבמסגרתו פנו בעלי האדמות, בסיוע יש דין, לרשויות הרלבנטיות וביקשו להסיר את הבנייה הבלתי חוקית מאדמתם. עתירה הוגשה רק לאחר שפניות אלה לא נענו והבנייה לא הוסרה. המסקנה העולה מכך היא שהמדינה התנערה כליל מחובתה לקיים מערך אכיפה והיא פועלת רק כאשר מופעל עליה לחץ בדמות הליך משפטי. **בעובדה שהמדינה פעלה למתן הסעד רק לאחר שהוגשה העתירה ניתן לראות גם רצון מכוון של המדינה למנוע מתן הכרעה שיפוטית מחייבת בסוגיה העקרונית שעלתה בעתירה.**

המשמעות של מחיקת עתירה ללא מתן פסק דין היא שגם במקרה שהסעד שהתבקש על ידי העותר הושג, לא נקבעת הלכה או תקדים לעניין הסוגיה העקרונית שבה עסקה העתירה.

ב-5 עתירות הושג הסעד לאחר שבית המשפט קיבל את העתירות במלואן וקבע בפסק הדין כי יש להסיר את הבנייה הבלתי חוקית באדמתם של תושבי דורא אל-קרע, ג'יב, סילוואד, עין יברוד וטייבה.¹⁸ פסקי הדין שניתנו בעתירות אלה קבעו כי על המדינה להגן על קניינם הפרטי של פלסטינים תושבי השטח הכבוש, ולממש צווי הריסה למבנים שהוקמו תוך פלישה לאדמותיהם. פסקי הדין אף קבעו מסגרות זמנים למימוש צווי ההריסה ומימוש הסרתם מאדמות העותרים.

בשתי עתירות נוספות ניתן פסק דין שהורה על מתן הסעדים שנתבקשו באופן חלקי בלבד. בפסק הדין שניתן בעקבות עתירה שדרשה להסיר כביש שנסלל באדמת הכפר קריית נקבע כי יש להסיר חלקים קטנים מהכביש, בעוד שחלקים אחרים מאותו כביש הוכרזו כאדמות ציבור¹⁹; בפסק דין בנוגע לבנייתו של מתקן טיהור שפכים בעפרה על אדמתם של תושבי עין יברוד אסרו השופטים על שימוש במבנה ועל חיבורו לתשתיות עד להסדרת מעמדו התכנוני, ככל שהדבר אפשרי על פי הדין.²⁰

יישום ההכרעה השיפוטית

- בעקבות 9 עתירות הוסרה הבנייה הבלתי חוקית (מבנים, כבישים, צנרת חשמל וגדרות) מאדמותיהם הפרטיות של פלסטינים. בחלק מהמקרים חיפשה המדינה לפני ביצוע פסק הדין דרכים לדחות ואף להימנע מקיום פסק הדין:

16 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 10016/06, בג"ץ 1486/12, בג"ץ 4341/13, בג"ץ 9410/10.

17 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 9270/10.

18 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 9669/10, בג"ץ 9060/08, בג"ץ 9496/11, בג"ץ 9949/08, בג"ץ 5023/08.

19 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 2759/09. הדיון בעתירה זו אוחד עם עתירת ארגון שלום עכשיו, שדרשה לפנות את המאחזים היובל וחרשה: בג"ץ 9051/05 **תנועת "שלום עכשיו" – ש.ע.ל. מפעלים חינוכיים נ' שר הביטחון.**

20 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 4457/09.

- ימים ספורים לפני המועד האחרון לביצוע פסק הדין שהורה לפנות חמישה מבני מגורים גדולי ממדים בשכונת האולפנה בבית אל (שכונת ג'בל ע'רטיס על אדמות הכפר דורא אל קרע), ביקשה המדינה לפתוח מחדש את העתירה לדיון משום שראש הממשלה ופורום השרים מבקשים לשקול מחדש את מדיניות האכיפה. בית המשפט דחה את הבקשה אך נעתר לארבע בקשות דחייה לביצוע הפינוי. לבסוף, רק בשלהי 2012, שמונה חודשים לאחר המועד שנקבע לביצוע פסק הדין וכמעט ארבע שנים אחרי הגשת העתירה, בוצע פסק הדין והמבנים פונו.
- בעקבות פסק הדין שנקבע כי יש לפנות שני מבני מגורים גדולי ממדים בבית אל שהוקמו באדמת דורא אל-קרע ("מתחם דריינוף") עד מרץ 2015, הוגשו שתי עתירות מטעם החברה הקבלנית שבנתה את הבתים בבקשה לבטל את פסק הדין ולדחות את ביצועו בשל קידומם של הליכי תכנון ביחס למבנים אלה. המדינה תמכה בשתי העתירות וסברה כי יש לבטל את פסק הדין ולקדם הליכי תכנון שביאו להכשרת הבנייה הבלתי חוקית של בתים אזרחיים בקרקע שנתפסה לצורך צבאי. שתי העתירות נדחו, ופסק הדין בוצע ביולי 2015, חמישה חודשים לאחר המועד שנקבע לביצוע פסק הדין וארבע שנים וחצי לאחר הגשת העתירה.
- בעקבות פסק הדין שנקבע כי יש לפנות את בית הכנסת בגבעת זאב שהוקם על אדמות פרטיות של תושב הכפר אלג'ב, הגישה המדינה כמה בקשות דחייה לביצוע פסק הדין בנימוקים שונים, וביניהם חגי תשרי, המצב הביטחוני שאינו מאפשר הקצאת כוח אדם לפינוי, וחשש מפעילות אלימה של אנשי ימין קיצוני. לבסוף, לאחר דחיות שונות בוצע פסק הדין והפינוי הושלם בנובמבר 2015, שלושה חודשים וחצי לאחר המועד שנקבע לביצוע פסק הדין, כמעט שבע שנים וחצי לאחר הגשת העתירה הראשונה וארבע שנים לאחר הגשת העתירה השנייה.
- פסקי הדין שניתנו בנוגע למאחז עמונה ולתשעה בתים שנבנו בעפרה העניקו למדינה תקופה ממושכת בת שנתיים לביצועם. בעת כתיבת מסמך זה טרם חלף המועד שנקבע בית המשפט כמועד האחרון לביצוע פסקי הדין.
- בעקבות עתירה שהתקבלה באופן חלקי בלבד, חל איסור על הפעלתו של מתקן לטיהור שפכים של ההתנחלות עפרה שהוקם על אדמה פרטית ונעשים מאמצים להסדיר את מעמדו התכנוני. בהמשך החליטה ועדת המשנה לאיכות הסביבה במועצת התכנון העליונה לאשר תוכנית המכשירה בדיעבד את הקמת המתקן באדמות הכפר עין יברוד, תוך דחייה של התנגדויות שהוגשו לתוכנית. בעקבות ההחלטה הגישו בעלי האדמות בסיוע יש דין עתירה נוספת לבג"ץ, וזו נמחקה לאחר התחייבות המדינה כי כלל הטענות המועלות בה יידונו מחדש בפני מוסדות התכנון.
- בעקבות פסק דין שעסק בכביש שנסלל על אדמתם של תושבי הכפר קרית כדי לחבר בין ההתנחלות עלי למאחז היובל ובמעמדו של המאחז,²¹ הוסרו חלקים מהכביש שנסללו על קרקע פרטית וכן חלקים של שני מבנים בשטח המאחז בעקבות התחייבות המדינה בפני בג"ץ. מאחז היובל כולו מצוי בהליכי הכשרה בדיעבד והסדרת מעמדו התכנוני.
- בעקבות פסק הדין שעסק בבתיים שהוקמו בהתנחלות כוכב יעקב על אדמת כפר עקב, ממשיך לעמוד בתוקפו צו ביניים האוסר על המשך הבנייה והאכלוס של המבנים עד לסיום הדיונים בערר שהגישו בעלי האדמות על ההכרזה על אדמות ציבור. ואולם ימים אחדים לאחר הוצאת הצו הוא הופר והבתים אוכלסו. לאחרונה קיבלה ועדת העררים חלק מהטיעונים בערר שהוגש, וקבעה כי ההכרזה על אדמות הציבור בטלה.

השלכות ותוצאות נוספות

התוצאה הבולטת היא שבעקבות הגשת העתירות של יש דיין ושל גורמים נוספים, **הבנייה הישראלית על קרקע פלסטינית פרטית נעצרה כמעט לחלוטין**. תוצאה זו הושגה בעקבות הגשת העתירות ובזכות העמדה הבלתי מתפשרת שנקט בית המשפט, אשר הורה פעם אחר פעם להסיר בנייה שנעשתה על אדמות פרטיות (ככל שאין מחלוקת בין המדינה לבין העותרים על מעמדן כקרקע פרטית).

עם זאת, לאורך השנים השתנתה עמדת המדינה בנושא הבנייה הקיימת על קרקע פרטית. לפנים הציגה המדינה עמדה ברורה, כי בנייה בלתי חוקית על קרקע פלסטינית פרטית תוסר לפי סדרי העדיפויות של הרשויות. אף שישראל לא הרבתה לממש צווי הריסה שהוציא המינהל האזרחי למבנים שהוקמו על קרקע פרטית, עמדת הדרג המדיני היתה כי אין לפגוע בקניין פרטי (ובמקביל יש להסדיר בנייה בלתי חוקית שנבנתה על קרקע ציבורית). **בשנים האחרונות, בהובלת הדרג המדיני, חלה נסיגה מעמדה זו ומעבר לחיפוש אחר פתרונות להכשרה בדיעבד של בנייה שנעשתה גם באדמות פרטיות של פלסטינים, לעתים גם לאחר שניתן פסק דין.**

נסיגה זו באה לידי ביטוי מובהק בדיונים בעתירות שעסקו במאחז עמונה ובתשעה בתים בעפרה. בעתירה שעסקה בעמונה הסכימה המדינה בתחילה כי עליה לפנות את המאחז שהוקם על קרקע פלסטינית פרטית מוסדרת (רשומה ברישום המקרקעין בגדה, המקביל לטאבו בישראל). בהמשך חזרה בה המדינה מעמדתה והודיעה כי תפנה רק מבנים שנבנו בחלקות המסוימות שבעליהן עתרו לבג"ץ, אך תותיר על תלם מבנים שהוקמו בקרקע פרטית שבעליה לא נמנו עם העותרים. עמדה זו משתלבת עם מדיניות בפועל, שכן המדינה אינה נוקטת הליכי אכיפה נגד בנייה לא חוקית על קרקע פרטית אם לא מוגשת בעניין עתירה לבג"ץ. בג"ץ דחה עמדה זו וקבע בפסק הדין שיש לפנות את המאחז כולו. לאחר מתן פסק הדין ועם התקרבו המועד לביצוע ממשיכה המדינה לחפש אחר דרכים שיאפשרו לה לחמוק מביצועו. בעתירה שעסקה בתשעה בתים בעפרה - יישוב שבנוי כולו על קרקע פלסטינית פרטית - הציגה המדינה טיעון מרחיק לכת אף יותר. המדינה טענה כי אף שלעותרים כולם יש זיקה ברורה לקרקע, יש לדחות את ההכרעה בגורל הבתים עד לקבלת הכרעה (מדינית) לגבי גורל היישוב כולו - במסגרת הסדר הקבע בין ישראל לפלסטינים שיקבע את גורלם של כל ההתנחלויות והמאחזים. גם טענה זו נדחתה על ידי בג"ץ.

21 כאמור בהערה 17 לעיל, הדיון בעתירה אוחד עם עתירה שהגישה תנועת שלום עכשיו ודרשה לפנות את המאחזים היובל וחרשה. פסק הדין עסק הן במעמד הכביש והן במעמד המאחז והבנייה בו.

ביטוי נוסף לנסיגה במעמד הקניין הפרטי מתגלם באופן בוטה בכמה הצעות חקיקה שזכו לכינוי "חוק ההסדרה", ומבקשות לעגן את סמכותה של המדינה לכפות על בעלי אדמות פלסטינים לוותר על זכותם באדמה בתמורה לפיצוי. עד כה אף אחת מהצעות החוק לא התקבלה, אך ניסיונות אלה, לצד צעדים נוספים, מעידים על כך שגורמים בכנסת ובממשלה מבקשים לקדם חקיקה המרוקנת את זכות הקניין של פלסטינים תושבי הגדה המערבית מתוכנה.

2.2 הליכים נגד בנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור (אדמות מדינה)

מטרת ההליך: אכיפה מינהלית נגד בנייה בלתי חוקית באמצעות דרישה להוציא ולממש צווי הריסה למבנים שהוקמו שלא כחוק על אדמות ציבור

3 הליכים שהתנהלו בסיועו של ישי דין נגעו לאכיפה נגד בנייה בלתי חוקית שבוצעה על ידי ישראלים באדמות ציבור השייכות לגושים הטבעיים של הכפרים הפלסטינים ונבנו עליהן מאחזים בלתי חוקיים. בנייה זו נעשתה בניגוד לחוק, ללא היתרי בנייה ולא על פי תוכנית מתאר בתוקף, ומבחינה זו היא מהווה עבירה פלילית לכל דבר ועניין. בנוסף, בנייה זו פוגעת בחופש התנועה של פלסטינים תושבי הסביבה כאשר היא מונעת מהם לעבור בשטחים אלה, שלעתים היא דרך הגישה היחידה או הנוחה לאדמותיהם הפרטיות. בניית המאחזים על אדמות ציבור מטילה שורה ארוכה של הגבלות נוכחות ואיסורי תנועה על תושבי הכפרים שבאזור, ופוגעת ביכולת הגישה שלהם אל אדמותיהם הפרטיות שסביב המאחזים.

צילום: ישי דין

בנייה במאחז מצפה דני, אוקטובר 2010. הוקם על אדמות ציבור של הכפר דיר דובואן

הליכים משפטיים אלה עסקו בבנייה בלתי חוקית באדמות ציבור בכפרים **דיר איסתיא ות'ולת'**, שבהן נבנה בית כנסת במאחז הבלתי מורשה אלמתן; באדמות **דיר דובואן** שהוקם בהן מבנה בלתי חוקי במאחז מצפה דני; ובאדמות הכפרים **יתמא וא-סאווייה** שנבנו בהן 9 מבנים בלב המאחז רחלים - שהוכשר בינתיים ונהפך להתנחלות רשמית.

תוצאות הליכים כנגד בנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור

מספר הליכים: 3 עתירות לבג"ץ

הסתיימו: 3

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

באחת העתירות הושג סעד חלקי לעותרים בדמות אטימת מבנה שהשימוש בו מנע גישה לאדמות. בשתי העתירות האחרות לא הושג הסעד המבוקש. שלוש העתירות נמחקו ולא ניתנו בהם פסקי דין.

- עתירה שהוגשה בעקבות הקמת מבנה ששימש כבית כנסת במאחז הבלתי מורשה אלמתן נמחקה בעקבות איטום המבנה.²²
- עתירה שהוגשה בנוגע לבנייה במאחז הבלתי מורשה מצפה דני נמחקה בעקבות הודעת המדינה כי בכוונתה להסדיר את מעמדו של המאחז במסגרת תוכנית אזורית רחבת היקף. התוכנית טרם הופקדה להתנגדויות.²³
- בעתירה שדרשה לממש צווי הריסה לתשעה בתים במאחז רחלים הודיעה המדינה כי בכוונתה להסדיר את מעמד הבנייה, והעתירה נמחקה.²⁴ צו ביניים שהוצא במסגרתה ואסר המשך בנייה ואכלוס נותר בתוקף עד להסדרת המצב התכנוני של המבנים, אך הצו הופר והמבנים אוכלסו.²⁵ בהמשך הוכשר המאחז והפך להתנחלות רשמית (ביחד עם המאחז נופי נחמיה). עם זאת, הגם שהחלטה לדחות את העתירה על רקע הליכי הקידום התכנוניים ניתנה בחודש יולי 2013, התוכנית ביחס לרחלים הופקדה להתנגדויות רק בקיץ 2016.

השלכות ותוצאות נוספות

תוצר נלווה להגשת העתירות שדרשו הסרת בנייה בלתי חוקית היה חשיפת כוונותיה האמיתיות של ישראל ביחסה למאחזים הבלתי מורשים. שנים רבות הנהיגה ישראל מדיניות אמביוולנטית ביחס למאחזים: מצד אחד היא מימנה אותם, סייעה להם ותמכה בהקמתם ובהתפתחותם; ומצד שני טענה שלא היא הקימה אותם וכי מדובר ביישובים בלתי מורשים ובלתי חוקיים, שבבוא הזמן תאכופ את הדין עליהם ותפנה אותם. הגשת העתירות אילצה את המדינה להציג עמדה ברורה ביחס לעתיד המאחזים בפני בג"ץ - או שהיא רואה בהם יישובים בלתי חוקיים ועליה לפעול לפינויים, או שהיא מתכוונת להמשיך ולתמוך בהם ואז תיאלץ לפעול להסדרת מעמדם החוקי ולהכשירם כהתנחלויות.

בעקבות הלחץ שהפעילו העתירות על המדינה גיבשה המדינה מדיניות חדשה, שלפיה מבנים שניצבים על אדמות פלסטיניות פרטיות ייהרסו, ואילו לגבי בנייה על אדמות ציבור תיבחן אפשרות להכשרה.²⁶ מדיניות זו סימנה שינוי בעמדת המדינה בנוגע לחוקיות המאחזים וביחס לעתידם - מהצהרות על כוונה להסיר את המאחזים הבלתי חוקיים בגדה להצהרות גלויות על כוונה להסדיר את מעמדם. שינוי המדיניות מדגים את השימוש בחוק כמכשיר גמיש במאבק על הקרקע.

3. הליכים נגד מניעת גישה לאדמות

מטרת ההליך: הסרת גידור וחסיונות אחרות שמנעו מבעלי אדמות פלסטינים גישה לאדמותיהם

7 עתירות שהוגשו על ידי הצוות המשפטי של יש דין נועדו לסייע לפלסטינים שעל אדמותיהם או בדרך אליהן הוקמו סוגים שונים של מכשולים, גדרות, סוללות עפר, מחסומים וחסיונות אחרות. מכשולים וחסיונות אלה הוצבו באופן לא חוקי על ידי אזרחים ישראלים, במטרה למנוע גישה חופשית של תושבים פלסטינים לאדמות או לשטחים החקלאיים שבעיבודם. כמו הבנייה הישראלית הבלתי חוקית על אדמות פלסטיניות, גם הצבת המכשולים והחסיונות נועדה למנוע מפלסטינים להגיע לאדמותיהם ולעבד אותן לאורך זמן, וכך להעביר עוד ועוד שטחים לשליטה ישראלית. על פי דיני הקרקעות בגדה המערבית, קטיעה או חוסר רציפות בעיבוד הקרקע עלולים להביא לאובדן החזקה בקרקע, ועל כן מניעת גישתם של חקלאים פלסטינים לאדמות שהם מעבדים עלולה להיות הרת גורל מבחינתם.

מכשולים אלה גם פוגעים קשות בחופש התנועה של התושבים הפלסטינים, משום שהם מונעים מהם להגיע לאדמות ולשטחים שהגישה אליהם אמורה להיות חופשית ולא מותנית בהגבלות כלשהן או בתיאום מראש עם כוחות הצבא. ברוב המקרים מיתרגמת מניעת הגישה גם לפגיעה ברווחתם הכלכלית של התושבים וביכולתם להתפרנס מפירות אדמתם.

22 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 4475/09.

23 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 5383/09.

24 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 2295/09.

25 בעקבות הפרת צו הביניים איש מהאחראים לא הועמד לדין. יש דין הגיש עתירה הדרושת להעמיד לדין את האחראים להפרת הצו: ראשי ארגון אמנה (אגודה שיתופית והגוף המיישב הפועל מטעם מועצת יש"ע) וראשי היישוב רחלים באתה עת (בג"ץ 5145/16).

26 הודעה זו ניתנה במסגרת עתירה שהגישה תנועת שלום עכשיו על פניו של שירות המבחן (צו המאפשר את פינויים). תצהיר תשובה משלים מטעם המדינה בבג"ץ 7891/07 **תנועת שלום עכשיו - ש.ע.ל מפעלים חינוכיים נ' שר הביטחון ואח'**, 7.3.2011.

בהליכים אלה דרש יש דין בשם הנפגעים בעלי האדמות הפלסטינים מן המדינה **להסיר או להרוס מכשולים שהוקמו בניגוד לחוק ומנעו מתושבים פלסטינים להגיע לאדמותיהם, וכן לפעול להבטחת גישתם לאדמותיהם בעתיד באמצעות ליווי ואבטחה שלהם מפני תקיפות פיזיות מצד אזרחים ישראלים.**

הליכים אלה נגעו לאדמות הכפרים **קדום**, שמתנחלים שביקשו להקים את המאחז שבות עמי פלשו לאחד הבתים בו; **בית פוריק**, השוכן ליד ההתנחלות איתמר ומאחזי הלוויין שלה, שהגישה אליהן נחסמה; **ג'בע**, שעל חלק מאדמותיו נבנתה ההתנחלות גבע-בנימין (אדם) וגדר שהוקמה בניגוד לחוק מנעה גישה לאדמות נוספות; **יאסוף**, הסמוך להתנחלות כפר תפוח ולמאחז הבלתי מורשה תפוח מערב; והכפרים

צילום: יש דין

המעין בדיר ניד'אם, 2010. גישת התושבים למקום נמנעה בטענה כי האתר הוכרז כאתר היסטורי

סילוואד ועין יברוד, שביניהם נבנתה ההתנחלות עפרה, וגדרות שהוקמו סביבה מנעו את גישת הבעלים לאדמות. בעתירה נוספת דרש יש דין מהמדינה להבטיח את גישתם של תושבי הכפר **דיר ניד'אם** לאדמותיהם החקלאיות ולמעין הסמוך לכפר, לאחר שגישתם למקום נמנעה בטענה כי ישנה כוונה עתידית לבחון אפשרות להכריז על המעין כאתר היסטורי, אף שבעת ההיא לא בוצעה הכרזה כזו בפועל.

תוצאות הליכים כנגד מניעת גישה לאדמות

הליכים: 7 עתירות לבג"ץ

הסתיימו: 7

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

ב-6 מתוך 7 העתירות הושג הסעד המבוקש.

בעתירה אחת בלבד ניתן פסק דין שדחה את העתירה לאור התחייבות המדינה לקדם עבודת מטה להסרת גידור בשטח ההתנחלות גבע-בנימין (אדם).²⁷ בפסק הדין המליצו השופטים למדינה להאיץ את העבודות, ובהמשך הושג הסעד המבוקש בעתירה. 6 עתירות נמחקו ללא פסק דין: ב-5 מתוכן הושג הסעד המבוקש והחסימות והמכשולים הוסרו. עתירה נוספת נמחקה לאחר שחודשים ספורים אחרי הגשתה הוכרזו האדמות שסביב המעיין בדיר ניד'אם כאתר היסטורי, ובתוך כך הוסרו מגבלות הגישה ונקבעו הסדרי עיבוד כנהוג באתרים ארכיאולוגיים.²⁸

יישום ההכרעה

- בעקבות הגשת עתירה שדרשה לפנות פלישה למבנה חקלאי באדמות קדום ולהציב במקום כוח צבאי שימנע פלישות עתידיות ואת הקמתו של המאחז הבלתי מורשה שבות עמי, פונו הפולשים והוקצה כוח צבאי שקיים נוכחות באדמות כדי למנוע פלישות חוזרות.
- בעקבות 3 עתירות הוסר או הוזז גידור שמנע מבעלי האדמות תושבי הכפרים סילוואד, עין יברוד וג'בע לעבדן.
- בעקבות עתירה שעסקה במניעת גישה של חקלאים מיאסוף הוסרה חסימה פיראטית שהציבו אזרחים ישראלים, אולם הצבא הציב במקום שער קבוע וקבע מנגנון תיאום לחקלאים המבקשים לעבד את אדמתם.
- עתירה שביקשה להבטיח את גישתם של חקלאים מבית פוריק לאדמותיהם נמחקה לאחר שהובילה את המדינה לבצע עבודות מטה שצמצמו את השטח שהגישה אליו מחייבת תיאום מראש, והרחיבו את השטח שגישת הבעלים אליו מותרת וחופשית.

השלכות ותוצאות נוספות

סוגיית הגישה לאדמות חקלאיות כבר נדונה והוכרעה בבג"ץ, בעתירה שהגישה האגודה לזכויות האזרח. פסק הדין שניתן ב-2006 קבע כי על המדינה לאזן בין חובתה לדאוג לביטחון באזור ובין חובתה להבטיח את זכותם של החקלאים הפלסטינים לחופש תנועה באדמותיהם ולמימוש קניינם, ואף קבע עקרונות לפעולה שנועדו להבטיח הגנה על זכויות אלו. החובה להגן על ביטחונם וקניינם של הפלסטינים הוגדרה בפסק הדין כ"אחת מהחובות הבסיסיות ביותר המוטלות על המפקד הצבאי בשטח".²⁹

להגשת העתירות שדרשו הסרת חסימות והבטחת גישה לאדמות קדמו פניות חוזרות ונשנות לרשויות הרלבנטיות בדרישה לתיקון המצב, אך כיוון שפניות אלה לא הביאו לשינוי בשטח נאלצו בעלי האדמות לעתור לבג"ץ. העתירות הסתיימו בשיפור יכולת הגישה של העותרים לאדמותיהם - לפחות לפי התחייבות המדינה בפני בג"ץ. עם זאת, באף אחת מהעתירות לא ניתן פסק דין המחייב את המדינה להסיר חסימות או להבטיח את גישתם של החקלאים לאדמותיהם. מחיקת העתירות נעשתה כיוון שהמדינה העניקה את הסעדים סמוך לאחר הגשת העתירות, כך שאלו התייתרו. העובדה שלאחר הגשת העתירות פעלה המדינה למתן סעדים שהתבקשו זמן רב לפני הגשת העתירות מלמדת שכאשר היא חפצה בכך - או כאשר אין לה ברירה - מערכת אכיפת החוק יכולה לפעול להבטחת גישה לאדמות.

4. הליכים לפינוי פלישה חקלאית לאדמות

מטרת ההליך: מימוש צווי "שימוש מפריע במקרקעין פרטיים" שהוצאו על ידי ראש המינהל האזרחי על מנת לפנות פלישות חקלאיות לאדמות בבעלות פלסטינית פרטית

ב-3 הליכים סייע יש דיין לפלסטינים שאזרחים ישראלים פלשו לחלקות חקלאיות שלהם. פלסטינים רבים בגדה המערבית מנועים מלהגיע באופן שוטף וסדיר לחלקות האדמה שהם מעבדים, בשל שורה של הגבלות ואיסורים המוטלים על בעלי חלקות המצויות בסמוך להתנחלויות

27 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 9061/09.

28 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 4488/08, בג"ץ 10078/09, בג"ץ 7034/10, בג"ץ 9512/10, בג"ץ 6061/11, בג"ץ 9270/10.

29 בג"ץ 9593/04, מוראר נגד מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון. פ"ד סא (1) (2006) פסקה 33, עמ' 24.

ולמאחזים, צורות שונות של חסימות דרכים ומניעות גישה, ובמקרים רבים גם החשש של בעלי האדמות מפני מעשי התנכלות ואלמות כלפיהם.³⁰

היעדרותם של בעלי האדמות מהשטח מאפשרת לגורמים החפצים בכך לפלוש לאדמות חקלאיות, לעבד אותן, לעתים לגדר אותן, ולנהוג בהן כאילו היו בעליהן. חוקי הקרקעות שחלים בגדה המערבית, בשילוב העובדה כי מרבית הקרקעות בגדה אינן מוסדרות ורשומות במרשם המקרקעין, מאפשרים השגת חזקה בקרקע באמצעות עיבוד רציף וממושך שלה, ועל כן פלישה חקלאית שלא זוהתה או לא טופלה במהירות עלולה במקרים מסוימים להוביל לאובדן הזכויות בקרקע לטובת הפולש.

הרשויות הישראליות, ובראשן משטרת ישראל, כושלות בהתמודדותן עם תופעה זו. במישור הפלילי, נתוני יש דין מראים כי רוב חקירות המשטרה בעבירות הנוגעות לפלישות חקלאיות נסגרות בשל כישלון החקירה, ורק אחוז זעום של תיקים מוביל להגשת כתבי אישום נגד ישראלים הנאשמים בהסגת גבול ובפלישה לאדמות פלסטינים, על אף שמדובר בתחום שבו קל יחסית לאתר חשודים ולאסוף נגדם ראיות.³¹

כדי להתמודד עם תופעה זו במישור המינהלי הוצא ב-2007 הצו בדבר שימוש מפריע במקרקעין פרטיים,³² המקנה לראש המינהל האזרחי את הסמכות לפעול במהירות לסילוקם של מי שפלשו לקרקעות פרטיות שלא כדין. עם זאת, המינהל האזרחי ממעט לעשות שימוש בצו זה, וגם כאשר מוצאים צווי שימוש מפריע - פעמים רבות הם אינם נאכפים. במקרים כאלה נאלצים תושבים פלסטינים לפנות לבג"ץ כדי שיורה על מימושם של צווים אלה.

ב-2007 סייע יש דין לבעלי אדמות מהכפר **קדום**, שהבחינו כי תושב ההתנחלות קדומים פלש לאדמותיהם, הקים סביבן גדר, נטע בהן מאות שתילים, הניח טפטפות והתקין מתקני השקיה נוספים. לאחר פנייה למינהל האזרחי הוצא באוגוסט 2007 צו שימוש מפריע, אולם הפולש לאדמה פנה לוועדת העררים הצבאית, וזו המליצה לראש המינהל האזרחי לבטל את הצו נגד הפלישה.³³ ביוני 2009 עתרו בעלי הקרקע הפלסטינים לבג"ץ בסיוע יש דין, **בבקשה שבית המשפט יורה לבטל את החלטת ועדת העררים הצבאית ויורה לפולש לפנות את האדמה.**

צילום: אורן זיו

השתלטות חקלאית באדמות תורמוסעיא, 2013. המינהל האזרחי הוציא צו שימוש מפריע אך לא אכף אותו

ב-2010 סייע יש דין לתושב **סינג'יל** לפנות לבג"ץ, לאחר שהבחין כי אלמונים פלשו לאדמותיו, גידרו חלקים ממנה בגדרות ברזל, נטעו בה עצים ובנו בה מערכת השקיה. בעקבות פנייה למינהל האזרחי הוצא צו שימוש מפריע לפולשים לחלקה, אך המינהל לא טרח לאכוף את הצו שהוא עצמו הוציא. עתירה דומה הוגשה בסיוע יש דין על ידי בעלי אדמות מהכפר **תורמוסעיא**, שביוני 2010 גילו כי בחלקות שבבעלותם בוצעו עבודות תשתית נרחבות שכללו גידור, יישור, הנחת מערכת השקיה ונטיעת עשרות גפנים. בעקבות פניות חוזרות למינהל האזרחי

30 העבריינות האידיאולוגית בגדה המערבית, שימיה כימי הכיבוש, נועדה להטיל מורא על פלסטינים וליצור איום ממשי שירתיע אותם וימנע מהם לעבד את אדמתם. נתוני יש דין מלמדים על אחוז גבוה של כישלון בחקירות המשטרה של עבירות כלפי פלסטינים. לנתונים המלאים ראו יש דין, **אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית**, דף נתונים (אוקטובר 2015).

31 ראו: יש דין, **אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית**, דף נתונים (נובמבר 2014), חלק ב': תוצאות החקירה.

32 **צו בדבר מקרקעין** (שימוש מפריע במקרקעין פרטיים) (יהודה והשומרון) (מס' 1586), תשס"ז-2007.

33 ערר (איו"ש) 27/07 **לסנס נ' ראש המינהל האזרחי ואח'**, החלטה מיום 10.3.2009.

הוצא צו שימוש מפריע לפולשים, אך גם במקרה הזה לא טרחו אנשי המינהל לאכוף את הצו. **בעתירות דרשו העותרים מבית המשפט להורות למינהל האזרחי לאכוף את צווי השימוש המפריע שהוצאו.**

תוצאות הליכים לפינוי פלישה חקלאית לאדמות

מספר הליכים: 3 עתירות לבג"ץ

הסתיימו: 2

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

בשתי העתירות שהסתיימו הצליח ההליך המשפטי והסעד שהתבקש הושג.

בעתירה שביקשה פינוי פלישה חקלאית באדמות של תושב קדום ניתן פסק דין תקדימי שקיבל את העתירה והורה לפנות את החלקה. בעתירה שביקשה כי בית המשפט יורה לממש צו שימוש מפריע כדי לפנות פלישה לאדמתו של תושב סינג'יל בוצע הפינוי בטרם הוכרעה העתירה, והעתירה נמחקה.³⁴

יישום ההכרעה

שתי הפלישות החקלאיות פונו ובכך התקבל במלואו הסעד שהתבקש בעתירות. מבחינה זו שתי העתירות הוכיחו את עצמן ככלי יעיל לאלץ את הרשויות למלא את חובותיהן לאכוף את החוק ולהגן על רכושם של התושבים הפלסטינים.

השלכות ותוצאות נוספות

פסק הדין שעסק בפלישה החקלאית לאדמת תושב קדום עיגן את חשיבות השימוש בצו שימוש מפריע במקרקעין פרטיים ומימוש. בפסק הדין נכתב:

הוראותיו של צו שימוש מפריע מגשימות את חובתו של המפקד הצבאי לשמור על הסדר הציבורי באזור ואת חובתו לשמור ולהגן על קניינם של התושבים המוגנים [...] המפקד הצבאי מחוייב [...] למנוע פלישות ושימוש מפריע במקרקעיהם הפרטיים. כפי שכבר נפסק, הגנה זו אחת מחובותיו הבסיסיות ביותר של המפקד הצבאי.³⁵

פסק הדין בעניין קדום קבע תקדים חשוב נוסף בהקשר של המאבק בפלישות חקלאיות והשימוש באלימות כדי לנשל פלסטינים מאדמותיהם. בפסק הדין נקבע כי בחברה מודרנית המבוססת על שלטון חוק, פלישה בכוח הזרוע אינה יכולה להקנות זכויות וחזקה במקרקעין:

יש לדחות את טענת המשיב 3 [הפולש; יש דין] לפיה יש ביכולתן של עיבוד וחזקה בלבד לכונן את הזכות המוגדרת ברשת סעיף 78 לחוק הקרקעות, גם בנסיבות בהן ההחזקה בקרקע אינה ביושר [...] במציאות המודרנית, בה קרקעות המדינה מהוות משאב חיוני ויקר, דרך רכישה זו מעוררת קושי. במיוחד כך הדבר בחברה המייחסת חשיבות לשמירת החוק והסדר ולאכיפת החוק, ואינה מבקשת לעודד את שיטת כל דאליים גבר. על אחת כמה וכמה באיו"ש - מקום בו חייב המפקד הצבאי לכבד את קניינם של המחזיקים בקרקע, שהם תושבים מוגנים.³⁶

למרות הפסיקה הנחרצת בנוגע לחובתו של המפקד הצבאי להגן מפני פלישות חקלאיות, ועל אף שהצו לשימוש מפריע מהווה כלי יעיל לצורך מילוי חובה זו, בשנים האחרונות כמעט לא נעשה שימוש בצווים אלה.³⁷ לפי פרסומים בתקשורת, שר הביטחון לשעבר משה יעלון נטל את הסמכות להוצאת הצו מידי ראש המינהל האזרחי, והפסיק את השימוש בו כמעט לחלוטין.³⁸ גם במקרים המועטים שבהם הוצאו צווים, בעלי האדמות נאלצים לא פעם לפנות לבג"ץ על מנת שזה יורה למדינה לממש את הצווים ולפנות את הפולשים.

34 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 5439/09 ובג"ץ 9711/10.

35 בג"ץ 5439/09, בג"ץ 5391/11, **אחמד עבדאלקאדר נ' ועדת העררים הצבאית שלפי צו דבר ועדות עררים מחנה עופר**, פסק דין מיום 20.3.2012, עמ' 9 פס' 11.

36 שם, פסקאות 21-22.

37 להרחבה בנושא מיעוט השימוש בצו שימוש מפריע והסיבות לכך ראו יש דיין, **מסלול הנישול: המקרה של המאחז עדי עד** (פברואר 2013), עמ' 66-68; יש דיין, **מכיבוש לסיפוח: ההטמעה השקטה של דו"ח לוי להסדרת הבנייה הבלתי חוקית בגדה המערבית** (פברואר 2016), עמ' 13.

38 חיים לינוסון, **"המדינה תקשה על פלסטינים לסלק מתנחלים מאדמתם"**, הארץ, 27.5.2014.

5. הליכים לביטול צווי תפיסה צבאיים או הפקעה של אדמות

5.1 הליכים לביטול צווי תפיסה צבאיים

מטרת ההליך: ביטול צוים צבאיים שהורו על תפיסת אדמות פרטיות של פלסטינים לצרכים צבאיים דחופים ונותרו על כנם אף כי בשטח שנתפס לא נעשה כל שימוש צבאי

4 עתירות לבג"ץ הוגשו בסיועו של ישי דיין על ידי פלסטינים שאדמותיהם נתפסו באמצעות צוים שהוציא מפקד פיקוד המרכז, הקובעים כי השטח שבבעלותם דרוש לצבא לצרכים ביטחוניים. בכל ארבעת המקרים לא נעשה כל שימוש באדמות אלה - צבאי, ביטחוני או אחר - אך בפועל בעלי האדמות נותרו מנועים מלגשת אליהן או לעבד אותן.

הדין הבינלאומי מתיר תפיסת שטחים של תושבים בשטח הכבוש, ככל שהשטח דרוש לכוח השולט לצרכים ביטחוניים הכרחיים ודחופים. פועל יוצא של תנאי זה הוא היותם של צווי התפיסה הללו זמניים, והם אמורים להיות בתוקף כל עוד הצורך הביטחוני הדחוף נותר על כנו. בשנות השבעים עשתה ישראל שימוש נרחב למדי בצווי תפיסת מקרקעין לצרכים צבאיים, ואף השתמשה בשטחים שנתפסו כדי להקים בהם התנחלויות ישראליות. פרקטיקה זו של הקמת התנחלויות בנימוק ביטחוני נמשכה עד שפסק דין מכונן של בג"ץ שניתן באוקטובר 1979 ונודע בשם **בג"ץ אלון מורה** קבע שאם המניע להקמת ההתנחלות אינו ביטחוני התפיסה איננה חוקית.³⁹ עם זאת, גם לאחר פסיקת בג"ץ נותרו חלקות פלסטיניות התפוסות לצרכים צבאיים, גם אם בפועל לא נעשה בהן כל שימוש צבאי עד היום.

ההליכים שבהם סייע ישי דיין לבעלי אדמות פלסטינים נגעו למאות דונמים מאדמותיהם הפרטיות של תושבי הכפר **בורקה**, שנתפסו בצו תפיסה צבאי מ-1978 ועליהן שכנה ההתנחלות חומש עד לפינויה ב-2005 כחלק מתוכנית ההתנתקות; לאדמתו של תושב **דורא אל קרע** שאף שנתפסה בצו צבאי ב-1979, מעולם לא שימשה לצורך צבאי ואף נבנו עליה שני בנייני מגורים גדולים המיועדים לאזרחים בשטחה של ההתנחלות בית אל; למאות דונמים מאדמותיהם של תושבי הכפרים **ג'אלוד**, **דומא וקוסרא**, שנתפסו בצו תפיסה צבאי ב-1978 וחלק קטן מהן שימש להקמת מחנה צבאי (מחנה ג'אלוד) שננטש בינתיים והשטח נותר שומם וחסר שימוש; ולעשרות דונמים מאדמתם הפרטית של תושבי הכפרים **מח'מאס ודיר דובואן** שנתפסו בצווי תפיסה צבאיים בשנים 1978-1984, וחלק קטן מאוד מהן שימש להקמת מוצב צבאי שננטש בינתיים והותיר את כל השטח שנתפס חסר שימוש.

דורא אל קרע, ינואר 2011. אף שהקרקע נתפסה לצרכים צבאיים הוקמו בה שני בנייני מגורים בשטח ההתנחלות בית אל

בכל המקרים האלה המשיכה ישראל להחזיק באדמות שנתפסו במקור לצרכים צבאיים, וגם כאשר השתנו הנסיבות או השימושים בשטח לא ביטלה או שינתה את תוקפם של צווי התפיסה. בעקבות זאת עתרו בעלי האדמות לבג"ץ בסיועו של ישי דיין, **בדרישה לבטל את צווי התפיסה ולהשיב את החזקה באדמות אלה לידי בעליהן.**

39 בג"ץ 390/79, דווקאת ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'. פסק דין מיום 22.10.1979.

תוצאות הליכים לביטול צווי תפיסה צבאיים

מספר הליכים: 4 עתירות לבג"ץ

הסתיימו: 2

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

בשלוש עתירות הושג הסעד המבוקש וצווי התפיסה הצבאיים בוטלו, זאת אף בשתי עתירות שבהן טרם הסתיים ההליך. עתירה נוספת נדחתה ללא הכרעה בסוגיה עקרונית זו.

העתירה שדרשה את ביטול צווי התפיסה באדמות בורקה נמחקה לאחר שהמדינה ביטלה את הצווים וההליך הסתיים;⁴⁰ בעתירה שדרשה ביטול צווי תפיסה באדמות דיר דובואן ומח'מאס ההליך המשפטי טרם הסתיים אך צווי התפיסה בוטלו ובית המשפט הורה על מחיקת העתירה;⁴¹ גם בעתירה שדרשה ביטול צווי תפיסה באדמות ג'אלוד, דומא וקוסרא טרם הסתיים ההליך המשפטי, אך לאחר הגשת העתירה ובטרם התקיים דיון בעניינה בוטלו צווי תפיסה בנוגע לשטח שגודלו 1,670 דונמים (תפיסה של 30 דונם נותרה על כנה).⁴²

עתירה שדרשה לבטל צווי תפיסה באדמות פלסטיניות פרטיות של תושב הכפר דורא אל-קרע לאחר שבמקום הוקמו בניינים למגורים אזרחיים בבית אל אוחדה עם סוגיית הבנייה הבלתי חוקית בקרקע, אולם לא הוכרעה כיוון שבית המשפט קבע כי יש לממש את צווי ההריסה למבנים, ומשכך התייתר הצורך לדון בתוקפו של צו התפיסה.

יישום ההכרעה

- צווי התפיסה הצבאיים באדמות הכפר בורקה אמנם בוטלו, אך משום שבשטח שכנה בעבר ההתנחלות חומש (שפונתה במסגרת תוכנית ההתנתקות בשנת 2005) המשיך לחול בו צו האוסר על כניסת פלסטינים לשטח ההתנחלות, שלא בוטל. בספטמבר 2013, בעקבות מאבק נוסף בסיוע יש דין, בוטל גם צו הסגירה.
- בעקבות החלטת בג"ץ שלא להידרש לסוגיית צווי התפיסה בדורא אל-קרע נותרו צווי התפיסה על כנם והמדינה מקדמת הליכי תכנון בשטח שנתפס. ועדת המשנה להתנגדויות במועצת התכנון העליונה אישרה תוכנית (המכונה "מערכת הנחיות") לבניית בתי מגורים אזרחיים בקרקע התפוסה, ודחתה התנגדות שהגישו בעלי הקרקע בסיוע יש דין. בעקבות זאת הגישו בעלי האדמות באמצעות יש דין עתירה נוספת לבג"ץ ביולי 2015, בדרישה לפסול את מערכת ההנחיות משום שלא ניתן לתכנן לצרכים אזרחיים בקרקע שנתפסה לצורך צבאי, ולבטל את החלק בצו התפיסה הצבאי שבו תוכננו המבנים. עתירה זו עודה תלויה ועומדת וההחלטה שתתקבל בה צפויה להכריע לראשונה בסוגיה עקרונית זו שלה השלכות נרחבות.⁴³

השלכות ותוצאות נוספות

אף על פי שצווי תפיסה צבאיים אמורים להיות זמניים ולשמש אך ורק לצרכים צבאיים דחופים ומיידיים, המדינה אינה יוזמת ביטול של צווים והשבת הקרקע לבעלים במקרים שבהם לא נעשה בקרקע שימוש כזה.

תוצאות ארבע העתירות שבהן התבקש ביטול של צו תפיסה צבאי מלמדות כי להליכים אלה יש סיכוי גבוה להצליח אם לא נעשה כל שימוש בקרקע שנתפסה. לעומת זאת, אם בקרקע שנתפסה נעשה שימוש לצרכים התנחלותיים (או שיש כוונה עתידית לעשות בה שימוש כזה), המדינה מתנגדת לביטול הצווים, ובכך חושפת כי חלק מצווי התפיסה שהוציא המפקד הצבאי נועדו בפועל להדיר פלסטינים מאדמותיהם ולהעבירן לצורך הקמת התנחלויות והרחבתן.

40 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 9389/11.

41 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 9015/15.

42 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 7637/15.

43 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 5165/15.

5.2 הליכים לביטול הפקעה לצורכי ציבור

מטרת ההליך: ביטול הפקעה של אדמות פלסטיניות פרטיות שנעשתה לצורכי ציבור, לאחר שלא נעשה כל שימוש בקרקע

2 עתירות לבג"ץ הוגשו בסיוע יש דיין על ידי בעליהן של אדמות פרטיות שישראל הפקעה לצורכי ציבור. הפקעת רכוש של הפרט על ידי המדינה היא צעד מרחיק לכת, משום שהיא משנה את הבעלות על הרכוש ואינה מוגבלת בזמן: מרגע ששטח אדמה הופקע, הוא אמור להיגרע מהרישום על שם בעליו בלשכת רישום המקרקעין.

הפקעת רכוש היא צעד מרחיק לכת עוד יותר במסגרת כיבוש, שבו אחד התפקידים העיקריים המוטלים על הריבון בשטח הוא הגנה על רכושם וקניינם של תושבי השטח הכבוש. אף שדיני הכיבוש אוסרים על הפקעת רכוש פרטי, הפרשנות הישראלית לאיסור זה מכירה בקיומו של חריג המתיר למדינה להפקיע רכוש לצרכים ציבוריים אם הדבר דרוש לה לביצוע חובותיה כמי שמנהלת את השטח במקומו של הריבון. כך, הפקעה יכולה להתאפשר כאשר שטח כלשהו דרוש לכוח הכובש לצורכי ציבור (ולא לצרכיו שלו), למשל כדי לבנות בו בית חולים, לסלול בו כביש או להקים בו מבנה או תשתית אחרת שנועדו לטובת כלל האוכלוסייה. הפקעות אלה נעשות תוך רישום הדין ששרר במקום לפני כיבוש הגדה בידי ישראל, הוא הדין הירדני.

בשני מקרים סייע יש דיין לתושבים פלסטינים שאדמות פרטיות ומוסדרות שבבעלותם הופקעו מידיהם, אף שבפועל לא נעשה כל שימוש בשטח שהופקע. באופן זה נגזלו מידיהם של פלסטינים שטחי אדמה נרחבים. במקרה אחד סייע יש דיין לתושבי הכפרים **עין עריכ, ביתוניא ודיר אביזע**, שמאות דונמים מאדמותיהם הופקעו בין השנים 1998-2001 לצורך סלילת כביש שיחבר את ההתנחלויות טלמון, דולב, נחליאל ונריה לכביש 443 ויקצר את דרכם של תושבי ההתנחלויות לירושלים. לאחר שהמדינה הודתה כי אין בכוונתה לסלול את הכביש כלל ועיקר, הוגשה העתירה בדרישה לביטול צווי הפקעה האמורים.

עתירה נוספת הוגשה בסיוע יש דיין על ידי תושבי הכפר **ענתא**, ששטחים נרחבים מאדמותיהם הפרטיות והמוסדרות הופקעו על ידי ישראל ב-1975, כחלק ממהלך הפקעה עצום ממדים שנועד להקמת ההתנחלות מעלה אדומים. בעוד שחלק מהשטחים שנתפסו אכן שימשו להקמת ההתנחלות ולתשתיות המקיפות אותה, בחלקן לא נעשה כל שימוש וככל הידוע אין אף תוכנית לעשות בהן שימוש - ואף על פי כן צווי הפקעה מעולם לא בוטלו והאדמות לא הוחזרו לבעליהן החוקיים.

בשתי העתירות **דרשו העותרים לבטל את צווי הפקעה או החלקים בצווי הפקעה המתייחסים לאדמות שבהן לא נעשה כל שימוש ולהשיבן לבעליהן החוקיים**. כמו כן, בעתירה שהגישו תושבי ענתא דרשו העותרים כי האדמות שהופקעו ולא נעשה בהם שימוש ייגרעו מתחומי השיפוט של ההתנחלות מעלה אדומים ושל המועצה האזורית מטה בנימין.

תוצאות הליכים לביטול הפקעה לצורכי ציבור

הליכים: 2 עתירות לבג"ץ

הסתיימו: 1

תוצאות משפטיות של ההליך שהסתיימו

עתירה שדרשה לבטל את צו הפקעה בעין עריכ נמחקה לאחר שהסעד שהתבקש הושג, והמדינה החליטה לבטל את צו הפקעה לפני קבלת הכרעה שיפוטית בבית המשפט.⁴⁴

למיטב ידיעתנו, החלטת המדינה לבטל את צו הפקעה בעקבות העתירה היא המקרה הראשון שבו בוטל צו הפקעה בגדה המערבית בעקבות עתירה.

6. התנגדות להליכים שהמדינה מבצעת כדי להכשיר בדיעבד בנייה בלתי חוקית

6.1 התנגדות להליכי תכנון

מטרת ההליך: התנגדות להליכי תכנון המקודמים בוועדות התכנון השונות במועצת התכנון העליונה הפועלת במינהל האזרחי, הפוגעים בזכויות של פלסטינים ובשלטון החוק

6 הליכים הוגשו על ידי פלסטינים בסיוע יש דיין כדי להתנגד להחלטות שהתקבלו על ידי מוסדות התכנון הפועלים בגדה המערבית. בניגוד לבנייה לא חוקית על אדמות פלסטיניות, או להצבת מכשולים על ידי אזרחים ישראלים, הליכי תכנון הם כלי ממוסד ומאורגן המשמש את רשויות המדינה לנישול פלסטינים מאדמות הגדה המערבית, על סמך פרשנות משפטית ויישום סלקטיבי שמדינת ישראל בוחרת להעניק למערכת החוקים שחלה בגדה המערבית.

הגוף המנהל את פעילות התכנון והבנייה בגדה המערבית הוא המינהל האזרחי, גוף צבאי שהוקם בראשית שנות השמונים. בשטחי הגדה המערבית חלים חוקי התכנון והבנייה הירדניים שהיו בתוקף בשטח עד כיבוש הגדה המערבית בידי ישראל, תוך התאמות ושינויים שישראל הכניסה בהם לצרכיה באמצעות שורה של צווים צבאיים שהוציא מפקד האזור (מפקד פיקוד מרכז).

בהתאם לחוק הירדני, הסמכות העליונה לענייני תכנון, רישוי ופיקוח בשטחי הגדה המערבית נתונה בידי מועצת התכנון העליונה (מת"ע) של המינהל האזרחי, המוסמכת לאשר תוכניות אזרחיות ותוכניות מתאר, לבטל או לתקן היתרי בנייה שהוצאו על ידי רשויות תכנון נמוכות יותר, ולהמליץ על הכרזת מרחבי תכנון. בנוסף לסמכויות אלה הקנתה ישראל למועצת התכנון העליונה גם את כל סמכויותיהן של הוועדות המחוזיות ושל מועצות הכפרים שהיו קיימות על פי החוק הירדני, ובכך למעשה ייתרה את קיומן באופן מהותי. את הוועדות המחוזיות החליפה ישראל בשמונה ועדות משנה הפועלות תחת מועצת התכנון העליונה, שאליהן רשאית מת"ע להאציל מסמכויותיה.⁴⁵ נוסף על מועצת התכנון העליונה, המועצות המקומיות הישראליות שהוקמו בשטחי הגדה הוסמכו לאשר תוכניות ולהוציא היתרי בנייה בשטחי השיפוט שלהן, באמצעות ועדות מקומיות הפועלות בשטחן (ונקראות ועדות מיוחדות).

התוצאה העיקרית של השינויים שערכה ישראל בחוקי התכנון והבנייה בגדה המערבית אין כל נציגות לתושבים הפלסטינים: בשטחי המועצות המקומיות הישראליות פועלות ועדות מקומיות, וביחס לתכנון ובנייה בשאר שטחי הגדה הסמכויות כולן נתונות בידי מועצת התכנון העליונה במינהל האזרחי, שאין בה נציגים פלסטינים. המשמעות ברורה למדי - כל הליכי התכנון, הפיתוח והבנייה בגדה המערבית נעשים בידי אזרחים ישראלים, מתוך פרספקטיבה ישראלית ותוך הכפפה ברורה לצרכים הישראליים בשטח.

במציאות כזאת, הליכי התכנון בגדה המערבית משמשים כלי רב-עוצמה בידי ישראל לניהול הבנייה בגדה כראות עיניה. בשנים האחרונות סייע יש דיין לפלסטינים ב-5 הליכים משפטיים שנועדו להתנגד להליכי תכנון - 3 מהם בבג"ץ ו-2 בוועדות המשנה של מועצת התכנון העליונה.

45 שינויים אלה נעשו באמצעות הוצאת הצו בדבר תכנון ערים, כפרים ובניינים (יהודה והשומרון) (מס' 418), התשל"א-1971 (צו 418), אשר שינה את מבנה מוסדות התכנון בגדה המערבית. כיום פועלות תחת מת"ע ועדת המשנה לפיקוח, ועדת המשנה להתיישבות, ועדת המשנה להתנגדויות, ועדת המשנה לדרכים, ועדת המשנה לאיכות הסביבה, ועדת המשנה לכרייה וחציבה, ועדת המשנה למסילות ברזל ושדות תעופה, וכן ועדת המשנה לתכנון ורישוי.

צילום: יש דין **מט"ש עפרה, שנבנה על אדמות עין יברוד, מרץ 2011. ישראל מחפשת נוסחת פלא שתאפשר את הסדרת מעמדו התכנוני**

ב-2009 סייע יש דין, בשיתוף עם ארגון במקום - מתכננים למען זכויות תכנון, לפלסטינים תושבי הכפר **אל ג'אניה** לעתור לבג"ץ כנגד אישורן של שתי תוכניות בנייה על אדמות הכפר, המכשירות בדיעבד את המאחז שכונת גבעת הבריכה שנבנה שלא כחוק בהתנחלות טלמון שבמועצה האזורית מטה בנימין. בהליך אישור התוכניות נפלו פגמים מהותיים, בין השאר משום שאחת מהן לא פורסמה בעיתונים בערבית כנדרש בחוק ועל כן תושבי הכפר לא יכלו להתנגד לה. התוכניות שאושרו גם חסמו את דרך הגישה היחידה של תושבי אל ג'אניה לאדמות החקלאיות של הכפר. **בעתירה דרש יש דין לבטל את התוכנית להקמת השכונה, ולהסיר שער חשמלי המונע מבעלי האדמות את הגישה היחידה האפשרית אל השטחים החקלאיים שבבעלותם.**

2 הליכים הוגשו בסיוע יש דין על ידי תושבי הכפר **עין יברוד**, שעל אדמותיהם הפרטיות אושרה בדיעבד הקמתו של מתקן לטיהור שפכים (מט"ש) של ההתנחלות עפרה, שבנייתו החלה עוד ב-2005. בתחילה סייע יש דין לבעלי האדמות להתנגד לתוכנית בפני ועדת המשנה לאיכות הסביבה של מועצת התכנון העליונה, ובהמשך סייע להם לעתור לבג"ץ נגד החלטתה של ועדת המשנה לדחות את ההתנגדות. **בעתירה דרש יש דין לבטל את התוכנית המכשירה את בנייתו של מתקן טיהור השפכים, ולממש את צווי ההריסה שהוצאו למתקן.** כיום, בעקבות החלטת בג"ץ בהליך נוסף שהוגש בסיוע יש דין, הפעלת מתקן טיהור השפכים או חיבורו לחשמל אסורה, אלא אם תימצא נוסחת הפלא שתאפשר להסדיר את מעמדו התכנוני.

בשני הליכים נוספים סייע יש דין לתושבי הכפר **דורא אל-קרע**, שאדמותיהם הפרטיות נתפסו בידי ישראל לצרכים צבאיים בשנת 1979. אף שהדין הבינלאומי אוסר במפורש על שימוש בקרקע שנתפסה לצרכים צבאיים לצורך מטרת אחרות, ב-2010 החלו להיבנות על אדמות אלה שני מבני מגורים גדולים ("מתחם דריינר"). לאחר שהוגשה עתירה לבג"ץ נגד בנייה בלתי חוקית זו, ב-2015 החלה המועצה המקומית בית אל, שהמבנים נבנו בשטחה, לקדם את אישורן של תוכניות בנייה המבקשות להכשיר את המבנים בדיעבד. לאור קידומן הנמרץ של תוכניות בנייה אלה (הנקראות "מערכת הנחיות" כאשר הן חלות על שטחים שנתפסו לצרכים צבאיים) במוסדות התכנון של המינהל האזרחי, סייע יש דין לבעלי האדמות להתנגד לתוכניות בפני ועדת המשנה להתנגדויות של מועצת התכנון העליונה. משנדחת ההתנגדות והתוכניות אושרו, סייע יש דין לבעלי האדמות לעתור לבג"ץ ביולי 2015, **בדרישה לבטל את מערכת הנחיות שאושרה בשטח אף שהקרקע אינה משמשת לצרכים צבאיים, וכן לבטל את חלקו של צו התפיסה הצבאי שחל על אדמות העותרים.** בנוסף, במרץ 2016 סייע יש דין לבעלי אדמות **מדורא אל-קרע** ו**אל בירה** להתנגד למערכת הנחיות לבניית מבני ציבור ולהכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית בשטח של 55 דונם באדמות התפוסות.

תוצאות התנגדות להליכי תכנון

הליכים: 6 (3 עתירות לבג"ץ, 2 התנגדויות לוועדת המשנה להתנגדויות במועצת התכנון העליונה במינהל האזרחי והתנגדות אחת לוועדת המשנה לאיכות הסביבה במועצת התכנון העליונה במינהל האזרחי).

הסתיימו: 3

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

- העתירה שהוגשה לבג"ץ נגד תוכנית להכשרת המאחז גבעת הברכה כחלק מההתנחלות טלמון - נדחתה.⁴⁶
- העתירה שהוגשה לבג"ץ נגד החלטת ועדת המשנה לאיכות הסביבה במועצת התכנון העליונה בנוגע למתקן טיהור שפכים שהוקם בהתנחלות עפרה על אדמות הכפר עין יברוד - נמחקה והדין הוחזר לוועדת המשנה לאיכות הסביבה.⁴⁷
- התנגדות לתכנון ("מערכת הנחיות") שכונת מגורים אזרחית בבית אל בשטח שבבעלות תושבי דורא אל קרע ונתפס בתפיסה צבאית - נדחתה על ידי ועדת המשנה להתנגדויות במועצת התכנון העליונה.⁴⁸ עדיין אין הכרעה בעתירה שהוגשה, שבמסגרתה הוצא צו ארעי המונע את כניסת מערכת הנחיות לתוקף ואינו מאפשר בנייה בשטח.

יישום ההכרעה

- דחיית העתירה שהתנגדה לתוכנית המכשירה את המאחז גבעת הברכה סללה את הדרך לאישור התוכנית ולהכשרת המאחז כשכונה של ההתנחלות טלמון.
- בעקבות דחיית ההתנגדות למערכת הנחיות בבית אל, אישרה ועדת המשנה להתנגדויות במועצת התכנון העליונה את התוכנית להקמת שכונה אזרחית בקרקע שנתפסה במקור לצרכים צבאיים. בעקבות ההחלטה הגיש יש דין עתירה לבג"ץ, וזו עודה תלויה ועומדת ובעקבותיה הוצא צו ביניים המונע את כניסת מערכת הנחיות לתוקף.

השלכות ותוצאות נוספות

אישור מערכת הנחיות בשטח שבו בג"ץ הורה על הריסת מבנים קיימים מעיד על השימוש המניפולטיבי שישראל עושה במנגוני התכנון בגדה המערבית על מנת לבנות בכל מחיר. בשטח שאין מחלוקת כי נתפס באמצעות צו שיעודו לשימוש לצרכים צבאיים דחופים ומיידיים בלבד, ישראל מקדמת כיום באופן מוסדר וגלוי ובכסות חוקית את הקמתה של שכונה אזרחית בהתנחלות בית אל.

6.2 התנגדות להכרזה על אדמות ציבור (מדינה)

מטרת הליך: ערעור על ההחלטה להכריז על שטחים כאדמות ציבור (אדמות מדינה)

אחת הדרכים העיקריות של ישראל להשתלט על אדמות בבעלות פלסטינית היא הכרזה עליהן כעל אדמות ציבור, כלומר אדמות השייכות למדינה. הפרקטיקה הזאת מתאפשרת הודות לאימוץ של פרשנות מחמירה לחוק הקרקעות העות'מאני, הקובעת כי הזכויות בקרקע בלתי מוסדרת שאינה מעובדת במשך שלוש שנים ברציפות שבות לריבון, וכן שאדם המעבד קרקע בלתי מוסדרת שאינה בבעלותו במשך פחות מעשר שנים אינו רוכש בה זכויות. בעבור החקלאים הפלסטינים, המשמעות בפועל היא שללא עיבוד רציף ומתמשך של הקרקע הם עלולים לאבד את זכויותיהם בה. במשך השנים עשתה מדינת ישראל מאמץ ניכר לאתר אדמות כאלה ולהכריז עליהן כאדמות ציבור, בעיקר כדי להכשיר שטחים לבניית התנחלויות. בשנים האחרונות הכרזות אלה נעשות לעתים בדיעבד, באדמות שכבר נבנו בהן מבנים או נסללו בהן כבישים בשטחיהן של התנחלויות ומאחזים, מתוך מטרה לעקוף החלטות של בג"ץ, לחמוק מאכיפת החוק ולהלבין בנייה שהורתה ולידתה בחטא.

46 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 8171/09, בג"ץ 10462/09.

47 ראו אינדקס הליכים: בג"ץ 3922/13.

48 ראו אינדקס הליכים: התנגדות (איו"ש) 219/12/1.

בתי ההתנחלות כוכב יעקב שנבנו על אדמות כפר עקב, אוגוסט 2009. מאות דונמים הוכרזו כאדמות ציבור כדי להימנע מהסרת המבנים

צילום: יש דיין

הכרזה על קרקע כאדמת ציבור נעשית באמצעות הוצאת "צו בדבר רכוש ממשלתי"⁴⁹ וניתן לערער עליה בפני ועדת העררים הצבאית במחנה עופר. במקרה של הגשת ערר בוחנת ועדת העררים בין השאר את אורך התקופה שבה עיבד העורר את הקרקע, כדי להכריע אם רכש בה חזקה או לא ואם יש בסיס להחלטה להכריז על אדמות אלה כאדמות ציבור. ב-3 מקרים סייע יש דיין לבעלי אדמות פלסטינים לערור על החלטת המינהל האזרחי להכריז על אדמתם כעל אדמת ציבור - הכרזות שנועדו להכשיר בדיעבד בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות.

ב-2011 סייע יש דיין לבעלי אדמות מהכפר **קריית**, שעל אדמתם נסלל כביש המחבר בין ההתנחלות עלי למאחז הבלתי מורשה היובל. בעקבות עתירה שהגישו בעלי האדמות לבג"ץ, אף היא בסיוע יש דיין, הודיעה המדינה כי בכונתה לפעול להסדרת הבנייה ובהמשך לכך הוכרזו חלק מהאדמות שעליהן נסלל הכביש כאדמות ציבור. בעקבות ההכרזה הגישו בעלי האדמות בסיוע יש דיין ערר על ההכרזה בפני ועדת העררים הצבאית במחנה עופר.

ערר נוסף הוגש בסיוע יש דיין על ידי בעלי אדמות **מכפר עקב**, שעל אדמותיהם החלה בנייה של 12 מבנים בלתי חוקיים בהתנחלות כוכב יעקב. גם במקרה זה הובילה עתירה לבג"ץ נגד המשך הבנייה להכרזה של המינהל האזרחי על שטח המבנים - יחד עם מאות דונמים נוספים בשטח ההתנחלות - כעל אדמות ציבור, במטרה למנוע את הסרת המבנים. הפעם נעשתה ההכרזה אף בלי ליידע את העותרים בעלי הקרקע. בעקבות זאת סייע יש דיין לבעלי הקרקע להגיש ערר על ההכרזה בפני ועדת העררים הצבאית בדרישה לבטל את ההכרזה.

ערר נוסף הוגש בסיוע יש דיין על ידי בעלי אדמות מהכפר **אל-ח'דר**, שעל אדמותיו החל להיבנות ב-2001 המאחז הבלתי מורשה דרך האבות. בעקבות עתירות לבג"ץ שהגישו תושבי אל-ח'דר ותנועת שלום עכשיו נגד הבנייה הבלתי חוקית במקום, וכחלק מניסיונות ממושכים מצד המדינה להכשיר את המאחז, הבנוי ברובו על אדמות פרטיות, הוכרזו חלקים גדולים משטח אדמות ציבור באפריל 2014. בעקבות זאת הגישו בעלי האדמות ערר לוועדת העררים הצבאית.

בנוסף להתנגדויות אלה סייע יש דיין, בשיתוף עם ארגון במקום, לתושבי הכפרים **א-סאויה, לובן א-שרקיה וקריית** להתנגד למהלך פתלתל ועקיף עוד יותר שנקטה ישראל כדי להכשיר בדיעבד בנייה בהתנחלות עלי על אדמות שלוש הכפרים. בפברואר 2013, כמעט שלושים שנה לאחר הקמת עלי, הופקדה להתנגדויות תוכנית מתאר להתנחלות, המקיפה אלף דונם ומאפשרת את הקמתן של 620 יחידות דיור.

49 **צו בדבר רכוש ממשלתי** (יהודה והשומרון), (מס' 59), התשכ"ז-1967.

מטרתה העיקרית של התוכנית הייתה להכשיר בדיעבד מאות מבנים בלתי חוקיים שכבר הוקמו בהתנחלות ללא היתרי בנייה ובניגוד ליעוד המקורי של השטח, שהתיר שימוש חקלאי בלבד. אף שעמדת ישראל היא כי הכשרה של בנייה יכולה להיעשות רק באדמות ציבור, התוכנית כללה כ-221 דונם (22% משטח התוכנית) של אדמות שמעולם לא הוכרו כאדמות ציבור. אדמות אלה נכללו בתוכנית לאחר שנבחנו על ידי צוות קו כחול במינהל האזרחי,⁵⁰ שבדק את גבולות ההכרזה הישנה שנעשתה ב-1983, ובעקבות זאת הרחיב מאוד את גבולות אדמות הציבור. בעקבות זאת הגישו בעלי האדמות עתירה לבג"ץ, ובה דרשו כי בית המשפט יורה למינהל האזרחי לא לאשר את תוכנית המתאר ולעצור כל בנייה חדשה בתחום התוכנית. במישור העקרוני יותר תקפה העתירה את הפרקטיקה של שינוי מעמד קרקעות בעקבות עבודת צוות קו כחול, ללא מתן אפשרות ערעור לבעלי האדמות.

תוצאות התנגדות להכרזה על אדמות ציבור

הליכים: 3 התנגדויות בוועדת העררים הצבאית במחנה עופר, עתירה לבג"ץ.
הסתיימו: 2

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

- הערר נגד ההכרזה על אדמות ציבור כדי להכשיר כביש ואת מאחז היובל שנבנו על אדמת הכפר קריות נדחה ברובו (למעט חלקים משתי חלקות).⁵¹
- הערר שעסק בהכרזה על אדמות ציבור כדי להכשיר בנייה בלתי חוקית בהתנחלות כוכב יעקב שעל אדמות כפר עקב התקבל. ועדת העררים קבעה כי משום שבאדמות נשוא הערר החל הליך הסדר מקרקעין בתקופת השלטון הירדני, לצורך ביצוע ההכרזה היה על המדינה לבחון את המצב בשטח ממועד תחילתו של הליך הסדר המקרקעין ולא שנים אחריו, כפי שנעשה. לפיכך נקבע כי ההכרזות שבוצעו בטלות וכי במידה שהמינהל האזרחי יבקש לבצע הכרזה במקום, יהיה עליו לבחון צילומי אוויר מהתקופה שקדמה למועד תחילת הליכי ההסדר.⁵²

השלכות ותוצאות נוספות

הפרקטיקה של הכרזה על אדמות ציבור משמשת בשנים האחרונות להכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית ומאחזים בלתי מורשים. על מנת להכשיר מאחזים נדרשת משבצת קרקע שאינה פרטית, כלומר אדמות הרשומות כאדמות ציבור, גם אם הדבר כרוך בהכרזה בדיעבד על הקרקע כקרקע ציבורית. המדיניות החדשה של ישראל, החותרת להכשרת מאחזים, הביאה לתנופה מחודשת של הכרזות על אדמות ציבור החושפת את הנחת המוצא של הרשויות, שלפיה אדמות ציבור מיועדות אך ורק לצורך התנחלות ישראלית.

ההכשרה בדיעבד של מבנים ומאחזים, שאין חולק כי נבנו תוך הפרה של החוק, היא דרך צינית במיוחד להתמודד עם הצורך לאכוף את החוק ולשמור על קניינם של פלסטינים, שהתעורר בעקבות הגשת עתירות בדרישה לאכוף את החוק ולפנות בנייה בלתי חוקית.

ההליכים שניהל יש דיין מול נסיגות ההכשרה מלמדים על התייצבות של כלל הרשויות לצד מפירי החוק במקום לאכוף את החוק. ההליך בעניין ההכרזה בכפר עקב חשף פרקטיקות פסולות של גורמים במינהל האזרחי, המתעלמים מנתונים שאינם מתיישרים עם השאיפה הישראלית להרחבת מפעל ההתנחלויות. החלטתה של ועדת העררים לבטל את ההכרזות משמעותית לא רק לאדמות כפר עקב, אלא גם ביחס לכפרים אחרים שהליך הסדר המקרקעין בהם הופסק עם כיבוש הגדה המערבית, משום שהיא מצמצמת באופן ניכר את יכולת ההכרזה של המדינה על אדמות אלה כאדמות ציבור.

העתירה נגד אישור תוכנית המתאר להתנחלות עלי חשפה את השימוש המעוות שעושה ישראל בתוצרי עבודתו של צוות קו כחול במינהל האזרחי. אף שהצוות הוקם כדי לתקן טעויות טכניות ולאשרר הכרזות ישנות על אדמות ציבור, התברר כי ישראל עשתה בו שימוש כדי לבצע הליך מזורז ועוקף לנהל ההכרזה החוקי על אדמות ציבור – ללא פרסום והודעה על הכרזה כנדרש בחוק וללא מתן זכות שימוע לבעלי האדמות. העתירה עודה תלויה ועומדת, אך במסגרת הדיונים בעתירה הודיעה המדינה כי תשנה את עבודתו של צוות קו כחול וכי גיבשה נוהל חדש, שלפיו תוצרי עבודת הצוות יפורסמו בפומבי, ומי שטוען שנפגע מעבודתו יוכל לפנות לראש המינהל האזרחי.⁵³

50 ב-1999 הוקם במינהל האזרחי צוות "קו כחול" שמישמתו לבדוק הכרזות על אדמות מדינה שבוצעו בשנות השבעים והשמונים ובמהלך הוכרו מאות אלפי דונמים כאדמות מדינה. מטרת הבדיקה היא לוודא שהליכי הקצאה ותכנון יקודמו רק על אדמות מדינה שבהן, לפי עמדתה של ישראל, מותר להקים התנחלויות.

51 ראו אינדקס הליכים: ערר (איו"ש) 55/11.

52 ראו אינדקס הליכים: ערר (איו"ש) 68/13.

53 בג"ץ 7986/14 במקום – מתכננים למען זכויות תכנון ואח' נ' ראש המינהל האזרחי ואח', תגובה לתגובת העותרים להודעה מעדכנת מטעם המשיבים, 21.10.2015.

7. ערר על צווי פינוי מאדמות

מטרת ההליך: ביטול צווי פינוי שהוציא המינהל האזרחי לפלסטינים המעבדים אדמות שישראל מעוניינת להכריז עליהן כאדמות ציבור

ב-3 מקרים סייע יש דין בהתנגדויות לצווי פינוי שהוציא המינהל האזרחי לפלסטינים המעבדים אדמות בגדה המערבית, מבלי שבוצעו לפני כן הליכי הכרזה של קרקעות אלה כאדמות ציבור או נקבע כי אדמות אלה שייכות למדינה. בכל המקרים מדובר באדמות לא מוסדרות ולא מוכרזות, ואף שלא בוצעו לגביהן הליכי בירור, ישראל מיהרה להוציא צווי פינוי לתושבים המעבדים אותן. צווי פינוי אלה הוצאו לתושבי אל ח'דר, שעל אדמותיו שוכן המאחז דרך האבות שישראל מבקשת להכשיר ופועלת לשם כך במרץ בשנים האחרונות; **ואירטאס**, שעל אדמותיו מבקשים המתנחלים מזה כמה שנים להקים את גבעת העיטם, שכונה חדשה שתרחיב את ההתנחלות אפרת לכיוון מזרח.

התנגדות נוספת הוגשה בסיוע יש דין על ידי תושבי הכפר **קרוואת בני חסאן**. במקרה זה לא היתה מחלוקת כי מדובר באדמות שלגביהן הוחל בהליך סקר שנועד לברר את מעמדן, אך לתושבים המעבדים את החלקות הוצאו צווי פינוי אף שההליך טרם הושלם.

תוצאות ערר על צווי פינוי מאדמות

הליכים: 3 עררים בוועדת העררים הצבאית במחנה עופר
הסתיימו: 3

תוצאות משפטיות של ההליכים שהסתיימו

- נדחה ברובו ערר שהוגש על צווי פינוי שהוצאו לתושבים מהכפר קרוואת בני חסאן (חלק מאחת החלקות נגרע מצו הפינוי בעקבות הערר).⁵⁴
- ערר שהוגש על צווי פינוי שהוצאו לתושבי הכפר אירטאס התקבל ביחס לשתי חלקות ונדחה ביחס לחלקה אחת. בהחלטת ועדת העררים נקבע כי צווי הפינוי הוצאו בלי שהיתה תשתית ראייתית וכי העורר רכש זכויות בחלקה. הוועדה מתחה ביקורת על האופן שבו המינהל האזרחי קובע את סיווגן של קרקעות (אדמות ציבור או אדמות פרטיות).⁵⁵
- ערר נוסף הוגש בעקבות צו פינוי שהוצא לתושב אל ח'דר שבאדמותיו החלו השלטונות הירדניים בהליך הסדר מקרקעין (רישום) שמעולם לא הושלם. צו הפינוי הוצא תוך ניסיון לפצל את המקרקעין, וללא ביצוע הליך הכרזה מסודר על אדמות ציבור. ועדת העררים הצבאית איחדה את הדיון עם דיון בערר אחר שהוגש על ידי תושבי אל ח'דר בסיוע יש דין, הנוגע להכרזה על אדמות ציבור בשטח שבו שוכן כעת המאחז דרך האבות, וישראל מבקשת להכשיר אותו בדיעבד.⁵⁶

השלכות ותוצאות נוספות

צווי הפינוי באירטאס ובאל ח'דר הם דוגמאות נוספות לאופן שבו המינהל האזרחי מפרש את הדין המקומי ואוכף אותו באופן מוטה כאשר הקרקע מצויה סמוך להתנחלויות ומאחזים. ההליכים חשפו פגמים בהליך הוצאת צווי הפינוי, שכן הם הוצאו ללא בסיס עובדתי והוכיחו שמדובר בפרקטיקה נוספת של נישול שכל מטרתה למנוע מפלסטינים לעבד את הקרקע.

8. הליכים נגד הדרת פלסטינים מאתרים ארכיאולוגיים

3 עתירות לבג"ץ הוגשו בסיוע הצוות המשפטי של יש דין ובשיתוף ארגון עמק שווה. העתירות נוגעות לשימוש שעושה ישראל באתרים ארכיאולוגיים כאמצעי נוסף להשתלט על קרקעות ולבסס את נוכחותה בגדה המערבית.

לצד היעדר מדיניות ברורה ושקופה ביחס לאתרים הארכיאולוגיים הרבים הפזורים בגדה המערבית, הכרזה על אתרים ארכיאולוגיים ועל גנים לאומיים משמשת את ישראל לא פעם כדי לצמצם את אפשרויות הפיתוח של יישובים פלסטיניים ואת הגישה לאדמות בבעלות פלסטינית. אתרים ארכיאולוגיים, חלקם רחבי היקף וחולשים על שטחים נרחבים, נכללים לא פעם בשטחי השיפוט של התנחלויות ישראליות, ומתוקף האיסור הגורף על כניסתם של פלסטינים לשטחי התנחלויות נמנע מפלסטינים להיכנס אליהם.

54 ראו אינדקס הליכים: ערר (איו"ש), 15/12, 16/12, 17/12, 18/12, 19/12.

55 ראו אינדקס הליכים: ערר (איו"ש) 84/12, 85/12.

56 ראו אינדקס הליכים: ערר (איו"ש) 37/09.

צילום: Ahmad Al-Bazz/ActiveStills

האתר הארכיאולוגי בתל שילה, יוני 2015. נבנה על אדמות הכפרים קריות, ענתא ואל ח'דר

בנוסף, סמכויות הניהול של אתרים ארכיאולוגיים - כולל גביית תשלום בכניסה - מועברות לידי מועצות אזוריות ישראליות בגדה, ואף לידיים פרטיות ישראליות, בלי להביא בחשבון או לבחון את זיקתם של תושבי הכפרים לאתרים ארכיאולוגיים אלה.

בכך משלימה ישראל לא רק את הדרתם הפיזית של תושבים פלסטינים משטחים שהוכרזו כאתרים ארכיאולוגיים, אלא מרחיקה אותם גם מההיסטוריה, הדת, התרבות והנרטיב הפלסטיניים הכרוכים באתרים בעלי מורשת היסטורית ותרבותית.

הצוות המשפטי של ישיש דיין סייע לתושבי הכפרים **קריות, ענתא ואל ח'דר**, שהאתרים הארכיאולוגיים תל שילה, תל עלמית ואמת הביאר נמצאים באדמותיהם. בעתירות אלה **דרשו העותרים להוציא את ניהול האתרים הארכיאולוגיים מידיהם של הגופים והמועצות הישראליות** - בין שניהול האתרים על ידיהם נעשה בסמכות ובהיתר שניתן ובין שנעשה בלא סמכות. כמו כן, כאשר האתרים הארכיאולוגיים נכללו בתחומי השיפוט של התנחלות או מועצה אזורית דרשו העתירות לגרוע את האתרים מתחומי השיפוט.

שלוש העתירות עודן תלויות ועומדות.

9. הליכים לפינוי מאחז שלם בשל היותו מוקד לפגיעה קשה ומערכתית בפלסטינים תושבי האזור

2 הליכים הוגשו על ידי הצוות המשפטי של ישיש דיין במטרה לסייע לתושבי כפרים פלסטיניים שבסמוך להם ועל אדמותיהם הוקמו מאחזים בלתי מורשים.

הקמת המאחזים כרוכה בבנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות ובכך מהווה מקור מרכזי לגזל אדמות, אך קיומם הוא גם מקור מתמשך לפגיעה בחופש התנועה ובפרנסה ולעתים אף איום ממשי על שלומם וביטחונם של פלסטינים תושבי הכפרים הסמוכים. מאז הקמתם הפכו רבים מהמאחזים הבלתי מורשים למוקד של פעילות עבריינית הכוללת מעשי אלימות ופגיעה ברכוש של פלסטינים, כחלק ממאמץ שיטתי להטיל עליהם אימה, להרחיקם מאדמותיהם ולהראות בכוח הזרוע מי שולט בשטח.⁵⁷

ישיש דיין ייצג בעתירות לבג"ץ את תושבי הכפרים **תורמוסעיא, ג'אלוד, קריות ואל מור'ייר**, שעל אדמותיהם הוקם ב-1998 המאחז הבלתי מורשה עדי עד, וכן את תושבי הכפר **יאסוף**, שעל אדמותיו הוקם ב-1999 המאחז הבלתי מורשה תפוח מערב. **בשתי העתירות דרשו העותרים מרשויות המדינה לפעול לפינוי המאחז כולו, בהיותו בלתי חוקי.**

שתי העתירות עדיין תלויות ועומדות, אך עמדת המדינה כפי שהוצגה בבית המשפט היא כי בכוונתה להכשיר את שני המאחזים.

57 ישיש דיין פרסם דו"ח שבו בחן את השפעותיו של מאחז אחד על ארבעת הכפרים השכנים לו ואת הקשר בין אלימות אידיאולוגית להשתלטות על אדמות. ראו: **מסלול הנישול - המקרה של המאחז עדי עד** (ישיש דיין, פברואר 2013).

ג. סיכום

המשך השליטה הישראלית על הגדה המערבית, שנכנסה זה מכבר לשנתה ה-50, תוך התרחבות מתמדת של מפעל ההתנחלויות, מייצרת מאמץ בלתי פוסק להגדלת מאגר הקרקעות שיוכלו לשמש את ישראל לבנייה והרחבה של יישובים, לסלילת כבישים, להקמת תשתיות ולאספקת השירותים הדרושים למאות אלפי האזרחים הישראלים המתגוררים בגדה.

כיוון שהדין הבינלאומי אוסר על הכוח הכובש באופן מפורש לנצל את השטח לצרכיו שלו, הגדלת מלאי הקרקעות שנועדו לשרת את האינטרסים הישראליים כרוכה תמיד במידה מסוימת של יצירתיות, התחכמות ואקרובטיקה משפטית - או לחלופין בהפרה בוטה של החוק. תוך עצימת עיניים של הגורמים האמונים על אכיפת החוק.

בנייר עמדה זה נסקרו כמה מהדרכים והפרקטיקות ששימשו ומשמשות את ישראל להשתלטות על אדמות בגדה המערבית, וכן תוצאותיהם של הליכים משפטיים שנקטו על ידי תושבים פלסטינים בסיוע יש דיין במטרה להיאבק נגד גזל אדמותיהם.

עיקר הניסיון שצבר יש דיין בתחום זה נוגע לבנייה בלתי חוקית על קרקעות פלסטיניות: מאז 2008 סייע יש דיין לתושבים פלסטינים בהגשת 18 עתירות לבג"ץ שדרשו לאכוף את החוק נגד בנייה של ישראלים על אדמות פלסטיניות פרטיות. הבנייה על קרקע פרטית היא כנראה הפרקטיקה הבוטה ביותר להשתלטות על אדמות, משום שאי אפשר להצדיק שימוש של אדם אחד בקניינו הפרטי של אחר. למרות זאת, אף שתלונות על הסגת גבול ועל בנייה בקרקע הוגשו למשטרה, ואף שרשויות המדינה ידעו על הבנייה ואף הוציאו צווים לפינויה, נדרשה פנייה של בעלי האדמות הפלסטינים לבג"ץ כדי שישראל תפעל להסרת הבנייה ולהשבת הקרקעות שנגזלו לידי בעליהן החוקיים.

ישראל מעולם לא הכחישה או התנגדה לטענה שיש להסיר בנייה ישראלית על קרקעות פלסטיניות פרטיות. ואכן, רוב העתירות (12 מתוך 16 שהסתיימו) השיגו את הסעד המבוקש באופן מלא או חלקי, והבנייה הבלתי חוקית הוסרה בהוראת בית המשפט או ביוזמת המדינה. עתירות אלה, יחד עם עתירות דומות שהוגשו על ידי ארגונים אחרים ועורכי דין פרטיים, הביאו לעצירה כמעט מוחלטת של הבנייה על קרקע פרטית לצורך פיתוח והרחבה של התנחלויות ומאחזים בגדה המערבית.

למרות זאת, גם הצלחה משפטית שהביאה להסרה של מבנים מקרקע פרטית לא תמיד הבטיחה את יכולתם של בעליה לנהוג בה כמנהג בעלים - כלומר לגשת אליה ולהשתמש בה כרצונם. במציאות של הגדה המערבית ובשל המדיניות של רשויות השלטון, במקרים רבים זכות זו מוגבלת ומותנית עד כדי שלילתה. גם במקרים שבהם הוסרה בנייה בלתי חוקית על אדמות, ובפני בעליהן נפתחה לכאורה הדרך לממש את בעלותם, למשל על ידי עיבודן, השלטון מציב בפניהם לא פעם מכשולים המרוקנים את זכויותיהם מתוכן.

3 עתירות נוספות הוגשו בסיוע יש דיין בדרישה לאכוף את החוק בעקבות בנייה ישראלית על אדמות ציבור (שהרשויות מכנות "אדמות מדינה"). שמהוות את עתודת הפיתוח של הכפרים ולעתים הן גם דרך הגישה היחידה אל האדמות הפרטיות שמעבדים התושבים. כפי שעלה מעתירות אלה, ביחס לבנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור הביעה ישראל עמדה עמומה יותר, וגם בתי המשפט לא מיהרו לפסוק לטובתם של תושבים פלסטינים שאזרחים ישראלים השתלטו על אדמות ציבור מסביב לכפריהם. בעתירה אחת ניתן אמנם סעד חלקי ונאטם מבנה שנבנה בניגוד לחוק, אך שתי עתירות אחרות נמחקו לאחר שהמדינה הודיעה כי בכוונתה לפעול להכשיר את הבנייה הבלתי חוקית בדיעבד.

הודעות אלה של המדינה היו חלק משינוי מדיניות דרמטי שחשפה הפעילות המשפטית של יש דיין ושל ארגונים וגורמים אחרים. לאחר שנים שבהן טענה ישראל כי יש להסיר בנייה בלתי חוקית ללא קשר לשאלת מעמד הקרקע, בשנים האחרונות עמדתה הרשמית והמפורשת היא כי בנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור תוכשר ותולבן בדיעבד באמצעות שורה של הליכי תכנון והליכים מינהליים.⁵⁸

בינואר 2016 פרסם משרד היועץ המשפטי לממשלה דו"ח שעסק בהתמודדות עם תופעת הבנייה הבלתי חוקית בשטח ישראל. מחברי הדו"ח מתחו ביקורת חריפה על הנהגה להכשיר בנייה בלתי חוקית בדיעבד: "במקרים אלה, הפגיעה הקשה בשלטון החוק חמורה במיוחד, שכן המסר המועבר לציבור הינו כי מאבק עיקש נגד אכיפת העבירה יביא בסופו תגמול למי שפעל בניגוד לדין. מלבד העובדה כי החוטא יוצא נשכר, הופך הדין המהותי לחסר כל משמעות".⁵⁹ בעוד בתוך ישראל משרד היועץ המשפטי לממשלה רואה בהכשרה בדיעבד רעה חולה פועל לשרשה, בתחומי הגדה המערבית מנהיגה ישראל מדיניות רשמית של הכשרה בדיעבד במאחזים.

ההכשרה של בנייה בלתי חוקית בדיעבד אמנם אמורה לחלץ את ישראל מהסבך המשפטי הפנים-ישראלי, אך היא אינה פותרת או מונעת את גזל האדמות שגרמה הבנייה מלכתחילה. בשנים האחרונות סייע יש דיין לבעלי אדמות שביקשו להתנגד לכמה מההליכים שהמדינה נקטה במטרה להכשיר בדיעבד בנייה בלתי חוקית על אדמותיהם: באמצעות הפקדה ואישור בדיעבד של תכניות בנייה במוסדות התכנון של המינהל האזרחי, באמצעות הכרזה על קרקעות המעובדות בידי פלסטינים כעל אדמות ציבור ובאמצעות הוצאת צווי פינוי לפלסטינים מאדמות שלמדינה יש כוונה להכריז עליהן כאדמות ציבור.

58 עמדה זו הוצגה על ידי המדינה באופן רשמי בתצהיר תשובה משלים מטעם המדינה בבג"ץ 7891/07 **תנועת שלום עכשיו - ש.ע.ל מפעלים חינוכיים נ' שר הביטחון ואח'**, 7.3.2011.

59 **הצוות להתמודדות עם תופעת הבנייה הבלתי חוקית**, דין וחשבון, משרד היועץ המשפטי לממשלה (ינואר 2016), עמ' 25.

הליכים אלה מעידים על התגייסות כלל המערכות במינהל האזרחי ובקרב רשויות המדינה, ועל ההעדפה הברורה שלהן להתייצב לצד מפירי החוק ולמצוא פתרונות מינהליים ופרוצדורליים שיאפשרו הכשרה של מבנים או יישובים במקום למלא את חובתם לאכוף את החוק. לצד הישגים נקודתיים וחלקיים מאוד בשינוי או עיכוב של הליכי הכשרה בדיעבד, **ברוב המקרים מצליחה המדינה בסופו של דבר למצוא פתרונות יצירתיים שיאפשרו הסדרה של בנייה במקומות בעלי משמעות אסטרטגית מבחינתה.**⁶⁰

השינויים שחוללו ההליכים המשפטיים שהוגשו בסיוע יש דיין וגורמים אחרים ממקמים את שדה המאבק המשפטי העתידי בבנייה על אדמות ציבור. רוב הבנייה מתבצעת כיום באדמת ציבור או באדמת סקר (קרקעות שעוברות תהליך בחינה שנועד להכריע את מעמדן ולבחון אפשרות להכריז עליהן כאדמות מדינה), ולצורך כך המדינה פועלת כל העת להגדיל את מאגר הקרקעות מסוג זה. בשנים האחרונות התחדש השימוש בפרקטיקה של הכרזה על אדמות ציבור, בין היתר באמצעות פעולתו של צוות במינהל האזרחי המכונה "צוות קו כחול", ובוחן הכרזות ישנות ומתקן אותן. ברוב המקרים ההכרזות נעשות בדיעבד לגבי שטחים שבהם כבר קיימת בנייה בלתי חוקית שהמדינה מבקשת להלבין. הגדלת מלאי הקרקעות הציבוריות מבוססת על הנחת היסוד כי קרקע ציבורית היא קרקע שמיועדת להתנחלות יהודית. אף שאדמות ציבור נועדו לשימוש ציבורי - לטובת האוכלוסייה המקומית בשטח הכבוש - בפועל קרקעות ציבור מוקצות על ידי המינהל האזרחי כמעט אך ורק ליהודים ולצרכי התנחלות. מנתונים שהעביר המינהל האזרחי לאגודה לזכויות האזרח ולעמותת במקום ב-2013 עולה כי מאז 1967 הוקצו רק 0.7% מאדמות הציבור בשטחי C לגורמים פלסטיניים.⁶¹

המאבק המשפטי בניסיונות להשתלט על אדמות הגדה המערבית נתקל במדיניות חמקמקה ודינמית מצד ישראל, המשתמשת בחוק ככלי גמיש הנתון לפרשנות ולמימוש סלקטיביים. נדמה שבכל פעם שנסגרת דלת אחת, נמצא התמרון המשפטי שמאפשר השתלטות דרך כניסה בדלת אחרת. עשור של ניהול הליכים משפטיים במטרה להגן על זכויות הקניין של פלסטינים הראה שניתן לעתים להגיע להישגים נקודתיים, אך גם חשף עד כמה רחוק מוכנה ישראל ללכת כדי להעמיק את אחיזתה בשטחים שכבשה.

60 אחת המטרות בהקמת המאחזים ובבחירת המיקום הגיאוגרפי שלהם היתה יצירת רצף של התיישבות ישראלית, המחבר התנחלויות מבודדות לגושי ההתנחלות הגדולים ומבתר את הגדה המערבית למקטעים. ראו יש דיין, **מתחת לרדאר - המדיניות השקטה של הכשרת מאחזים בלתי מורשים והפיכתם להתנחלויות רשמיות** (מרץ 2015), עמ' 26-30.

61 ראו: <https://www.acri.org.il/he/26514>

אינדקס הליכים

מס' קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
1	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	ת'ולת'	10016/06	בג"ץ	הסתיים	04/12/2006	11/01/2007
2	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	אמאתין - חוות גלעד	1486/12	בג"ץ	הסתיים	19/02/2012	22/04/2014
3	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	בילעין - מודיעין עלית	4341/13	בג"ץ	הסתיים	18/06/2013	30/03/2016
4	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	אל ג'יב - גבעת זאב	6642/08	בג"ץ	הסתיים	27/07/2008	02/11/2008
5	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	אל ג'יב - גבעת זאב	9496/11	בג"ץ	הסתיים	21/12/2011	30/07/2014
6	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	דורא אל קרע (ג'בל ע'רטיס) - גבעת האולפנה, בית אל	9060/08	בג"ץ	הסתיים	29/10/2008	21/09/2011
7	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	דורא אל קרע - בית אל (מתחם דריינוף)	9669/10	בג"ץ	הסתיים	29/12/2010	08/09/2014
8	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	דיר ניד'אם - מעיין אל קיס	5583/11	בג"ץ	הסתיים	27/07/2011	21/08/2013
9	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	אל ח'דר - דרך האבות	5480/15	בג"ץ	פעיל	11/08/2015	-
10	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	כפר עקב - כוכב יעקב	6505/09	בג"ץ	הסתיים	13/8/2009	5/03/2014
11	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	ניעלין - מודיעין עלית (מתחם חירום)	9410/10	בג"ץ	הסתיים	21/12/2010	7/06/2015

מס' קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
12	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	ניעלין – מודיעין עילית (פארק)	3402/09	בג"ץ	הסתיים	22/04/2009	19/01/2012
13	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	עין יברוד – מט"ש עפרה	4457/09	בג"ץ	הסתיים	25/05/2009	27/07/2011
14	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	בורקה – מיגרן	3566/11	בג"ץ	הסתיים	09/05/2011	14/06/2011
15	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	עזון – אלפי מנשה	891/16	בג"ץ	פעיל	04/02/2016	-
16	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	סילוואד, עין יברוד וטייבה – עמונה	9949/08	בג"ץ	הסתיים	25/11/2008	08/02/2015
17	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	עין יברוד – עפרה	5023/08	בג"ץ	הסתיים	04/06/2008	08/02/2015
18	בנייה בלתי חוקית על אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית	קריות – היובל (כביש)	2759/09	בג"ץ	הסתיים	29/03/2009	20/08/2014
19	בנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור	דיר איסתיא ות'ולת' – אלמתן	4475/09	בג"ץ	הסתיים	26/05/2009	08/08/2010
20	בנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור	דיר דבוואן – מצפה דני	5383/09	בג"ץ	הסתיים	26/06/2009	11/11/2015
21	בנייה בלתי חוקית על אדמות ציבור	א-סאויה – רחלים	2295/09	בג"ץ	הסתיים	12/03/2009	31/07/2013
22	עתירה כנגד מניעת גישה לאדמות	קדום	4488/08	בג"ץ	הסתיים	20/05/2008	10/05/2009
23	עתירה כנגד מניעת גישה לאדמות	בית פוריק	6061/11	בג"ץ	הסתיים	22/08/2011	11/07/2012

מס' קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
24	ג'בע	ראש מועצת הכפר ג'בע, עבד אל כרים מוחמד עבד נ. אלוף פיקוד מרכז	9061/09	בג"ץ	הסתיים	11/11/2009	27/10/2011
25	דיר ניד'אם	מונגד אלתמימי נ. ראש המינהל האזרחי בגדה המערבית	9270/10	בג"ץ	הסתיים	16/12/2010	06/04/2011
26	יאסוף	ראש מועצת הכפר יאסוף ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל הגדה המערבית	9512/10	בג"ץ	הסתיים	23/12/2010	24/03/2014
27	סילוואד	ראש עיריית הכפר סילוואד, נאאל נמר חמד חאמד נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה	10078/09	בג"ץ	הסתיים	16/12/2009	24/01/2011
28	עין יברוד	עוני חסן מוחמד שעיב נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה	7034/10	בג"ץ	הסתיים	03/10/2010	24/01/2011
29	סינג'יל	מוחמד שבאנה נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	9711/10	בג"ץ	הסתיים	30/12/2010	23/10/2013
30	כפר קדום	אחמד עבדאלקאדר נ. ועדת העררים הצבאית שלפי צו דבר וועדות עררים מחנה עופר	5391/11 5439/09	בג"ץ	הסתיים	30/06/2009	20/03/2012
31	תורמוסעיא	מחמוד מוחמד מחסן אלערג' נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	2186/11	בג"ץ	פעיל	17/03/2011	-
32	עין עריק	ראש מועצת הכפר עין עריק נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	3013/10	בג"ץ	הסתיים	21/04/2010	03/07/2012
33	ענתא - מעלה אדומים	ראש מועצת ענתא, טהא מוחמד נועמאן חמדאן נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	3240/15	בג"ץ	פעיל	11/05/2015	-
34	ג'אלוד, דומא קוסרא	ראש מועצת הכפר ג'אלוד נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	7637/15	בג"ץ	פעיל	08/11/2015	26/05/2016
35	דורא אל קרע (מתחם דריינוף)	עבד אל-רחמן אחמד עבד אל-רחמן קאסם נ. שר הביטחון	6528/13	בג"ץ	הסתיים	01/10/2013	08/09/2014

מס' קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
36	בורקה - חומש	ראש מועצת הכפר בורקה מר עבד אלפתאח צלאח נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	9389/11	בג"ץ	הסתיים	19/12/2011	25/05/2013
37	מח'מאס ודיר דובוואן	מחמד מצטאפא איסמעיל מהנא נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	9015/15	בג"ץ	הסתיים	29/12/2015	17/03/2016
38	אל ח'אדר	ערר (איו"ש) עלי מוחמד עיסא מוסא ואח' נ. הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש באיו"ש	50/14	ועדת העררים הצבאית בעופר	פעיל	31/07/2014	-
39	כפר עקב - כוכב יעקב	ערר (איו"ש) ראש מועצת הכפר אל עאקב ואח' נ' הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש באיו"ש	68/13	ועדת העררים הצבאית בעופר	הסתיים	12/10/2013	28/07/2016
40	קריות הכביש	ערר (איו"ש) ראש מועצת הכפר קריות נ. הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש באיו"ש	55/11	ועדת העררים הצבאית בעופר	הסתיים	10/11/2010	31/12/2014
41	אל-ג'אניה - גבעת הבריכה - טלמון (בשיתוף עם ארגון במקום)	עבאס חסן יוסף יוסף, ראש מועצת הכפר אל ג'אניה נ. מועצת התכנון העליונה במינהל האזרחי; עבאס חסן יוסף יוסף, ראש מועצת הכפר אל ג'אניה נ. שר הביטחון	8171/09 10462/09	בג"ץ	הסתיים	14/10/2009 29/12/2009	20/11/2011
42	דורא אל קרע - בית אל מערכת הנחיות (מתחם דריינוף)	מערכת הנחיות (צו 997 יו"ש 219/12/1: אזור מגורים ב' 24 יח"ד	219/12/1	ועדת המשנה להתנגדויות במועצת התכנון העליונה	הסתיים	03/06/2015	16/07/2015
43	דורא אל קרע - בית אל - מערכת הנחיות וצו תפיסה (מתחם דריינוף)	עבד אל רחמן אחמד עבדאלרחמן קאסם נ. הממונה על מתן התרים בשטחים שנתפסו לצרכים צבאיים	5165/15	בג"ץ	פעיל	26/07/2015	-

מס'	קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
44	התנגדות להליכים שהמדינה מבצעת בדרך להכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית	דורא אל קרע – בית אל מערכת הנחיות (מבני ציבור)	מערכת הנחיות (צו 997) יו"ש 219/14: מבני ציבור	219/14	ועדת המשנה להתנגדויות במועצת התכנון העליונה	פעיל	13/03/2016	-
45	התנגדות להליכים שהמדינה מבצעת בדרך להכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית	עין יברוד – מט"ש עפרה – התנגדות לתכנון	תכנית מתאר מפורטת יו"ש 57/1579: סילוק שפכים למרחב עין יברוד	57/1579	ועדת המשנה לאיכות הסביבה במועצת התכנון העליונה	פעיל	2010	-
46	התנגדות להליכים שהמדינה מבצעת בדרך להכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית	עין יברוד – מט"ש עפרה – התנגדות להחלטת ועדת המשנה לאיכות הסביבה	מחמד אחמד יאסין מנאע נ. ועדת המשנה לאיכות הסביבה במועצת התכנון העליונה במינהל האזרחי	3922/13	בג"ץ	הסתיים	02/06/2013	09/07/2013
47	התנגדות להליכים שהמדינה מבצעת בדרך להכשרה בדיעבד של בנייה בלתי חוקית	עלי – צוות קו כחול (בשיתוף עם ארגון במקום)	במקום - מתכננים למען זכויות תכנון נ. ראש המינהל האזרחי	7986/14	בג"ץ	פעיל	25/11/2014	-
48	התנגדות לצו פינוי	אל ח'אדר – דרך האבות	עבד חוסיין חסן מוסא נ. הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש באיו"ש	37/09	ועדת העררים הצבאית בעופר	הסתיים	2009	16/08/2011
49	התנגדות לצו פינוי	אירטאס – גבעת עיטם	עבדארחמאן אברהים סלימאן אל-חאג' נ. הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש באיו"ש	,84/12 85/12	ועדת העררים הצבאית בעופר	הסתיים	26/08/2012	18/07/2016
50	התנגדות לצו פינוי	קרוואת בני חסאן	צאבר מוצטפה עבדאללה מרעי נ. הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש באיו"ש	,15/12 ,16/12 ,17/12 ,18/12 19/12	ועדת העררים הצבאית בעופר	הסתיים	ינואר 2012	23/3/2014
51	הליכים נגד הדרת פלסטינים מאתרים ארכיאולוגיים	אתר ארכיאולוגי – תל שילה – חרבת סילון (בשיתוף עם ארגון עמק שווה)	ראש מועצת הכפר קריות נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	6679/15	בג"ץ	פעיל	08/10/2015	-
52	הליכים נגד הדרת פלסטינים מאתרים ארכיאולוגיים	אתר ארכיאולוגי – תל עלמית – ענתא (בשיתוף עם ארגון עמק שווה)	טהא מוחמד נעמאן חמדאן, ראש מועצת הכפר ענתא נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית	2587/16	בג"ץ	פעיל	30/03/2016	-

מס' / קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
53	הליכים נגד הדרת פלסטינים מאתרים ארכיאולוגיים	אתר ארכיאולוגי אמת הביאר (בשיתוף עם ארגון עמק שווה)	5549/16	בג"ץ	פעיל	12/07/2016	-
54	הליכים לפינויו של מאחז שלם	יאסוף – תפוח מערב	2297/15	בג"ץ	פעיל	31/03/2015	-
55	הליכים לפינויו של מאחז שלם	עדי עד	8395/14	בג"ץ	פעיל	10/12/2014	-
56	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	ואדי א-רשא	7416/10	בג"ץ	הסתיים	12/10/2010	02/11/2010
57	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	פעילות מחצבות ישראליות בגדה המערבית	2164/09	בג"ץ	הסתיים	09/03/2009	26/12/2011
58	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	דורא אל קרע (ג'בל ע'רטיס) – גבעת האולפנה, בית אל – העמדה לדין פלילי	868/14	בג"ץ	הסתיים	03/02/2014	02/03/2015
59	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	עין יברוד – מט"ש עפרה – העמדה לדין פלילי	8088/14	בג"ץ	פעיל	27/11/2014	-
60	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	א-סאויה – רחלים – העמדה לדין פלילי	5145/16	בג"ץ	פעיל	27/06/2016	-
61	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	מיגרון – תביעה אזרחית	19157/08	השלום ירושלים	הסתיים	05/10/2008	17/01/2012
62	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	עמונה – תביעה אזרחית	22252/08	השלום ירושלים	הסתיים	31/12/2008	06/05/2015

מס' / קטגוריה	מיקום	שם ההליך	מספר הליך	ערכאה	פעיל/הסתיים	תאריך הגשה	תאריך מתן החלטה
63	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	עפרה – תביעה אזרחית (תשעה בתים)	27093-03/10	השלום תל אביב	הסתיים	16/03/2010	21/04/2015
64	הליכים נוספים הנובעים או נגזרים מפרקטיקות של גזל אדמות	מט"ש עפרה – תביעה אזרחית	30615-11/09	השלום תל אביב	פעיל	25/11/2009	-

דו"ח זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. התכנים הכלולים בדו"ח הם באחריותו הבלעדית של יש דיין ואין לראותם כמשקפים את עמדתו של האיחוד האירופי.

פעילות יש דיין נתמכת על ידי:

Catholic International Development Charity (CAFOD), Belgian Directorate-General Development Cooperation and Humanitarian Aid (DGD), European Union, Federal Republic of Germany, Human Rights and International Humanitarian Law Secretariat, International Institute for Nonviolent Action (NOVACT), Irish Aid, Moriah Fund, New Israel Fund, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Norwegian Refugee Council, Open Society Foundation, Oxfam Novib, Swiss Church Aid (HEKS), United Kingdom Foreign and Commonwealth Office, United Nations Development Program.